

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

INDBYDELSESSKRIFT

TIL

DEN OFFENTLIGE EXAMEN

VED

AALESUNDS OFFENTLIGE SKOLE
FOR DEN HØIERE ALMENDANNELSE

1884.

INDHOLD:

1. Om Pronomenerne, deres Oprindelse, Væsen og Anvendelse.
2. Lidt om Konjugationschemaet.
3. Opgaver ved Middelskolens Afgangsexamen i 1883 og Udfaldet af denne.
4. Skoleefterretninger.

AALESUND.

TRYKT I KLAUS E. FJELDES BOGTYKKERI.

INDBYDELSESSKRIFT

TIL

DEN OFFENTLIGE EXAMEN

VED

AALESUNDS OFFENTLIGE SKOLE FOR DEN HØIERE ALMENDANNELSE

1884.

~~~~~

INDHOLD:

1. Om Pronomenerne, deres Oprindelse, Væsen og Anvendelse.
2. Lidt om Konjugationschemaet.
3. Opgaver ved Middelskolens Afgangsexamen i 1883 og Udfaldet af denne.
4. Skolcefterretninger.

AALESUND.

TRYKT I KLAUS E. FJELDES BOGTRYKKERI.

Skolens Forstanderskab bestaar af:

- De Herrer: Byfoged Lund,
— Boghandler Aarflot,
— Consul Anderssen,
-- Consul Rønneberg (død 19/8 84).

OM

PRONOMENERNE,

DERES OPRINDELSE, VÆSEN OG ANVENDELSE

af

G. L A N D M A R K,
overlærer.

I.

Det er omtrent 20 Aar, siden den for tidlig afdøde lektor Thaasen i „Illustreret Nyhedsblad“ skrev en opsats om det sporgsmaal: „Hvad er et pronomen?“ Da denne opsats nu turde være lidet tilgængelig for de fleste læsere, tillader jeg mig her at citere en del af den. Den er populært affattet i form af et brev til en dame.

. . . . „De mente, at et pronomen gjenkalder substantivet i erindringen. Men naar jeg møder en mand paa en vei og ikke kjender ham, tiltaler jeg ham med Du eller De, uden at noget af disse pronomen gjenkalder mig noget substantiv i erindringen, og jeg betegner mig selv med jeg, uden at jeg tænker enten paa mit fornavn eller mit efternavn. Da professor Münter kom paa posthuset og havde glemt sit navn, spurgte han: „Er der noget brev til mig?“ Men dette mig gjenkaldte hverken hos ham eller postbetjenten navnet i erindringen. Meget mere forlangte postbetjenten yderligere oplysning: „Hvem er De?“ Men hverken hvem eller De kunde gjenkalde det forønskede substantiv i erindringen. Münter svarede: „Ja hvad heder jeg nu? Det kan jeg for øieblikket ikke gjenkalde mig i erindringen.“

Som De ved, er dette heller ikke den sedvanlige definition. Den sedvanlige definition er den, at pronomenet er et ord, som staar istedenfor et substantiv. Er da denne definition rigtigere end Deres? Ikke i mindste maade, bedste frue! Naar postbetjenten siger: „Hvem er De?“ — saa staar ikke dette istedenfor: „Münter er Münter?“ — heller ikke istedenfor: „Hvem er Münter?“ — heller ikke istedenfor: „De er Münter?“ Ethvert af disse tre udsagn har sin betydning, men „Hvem er De?“ har en fjerde betydning. I spørgsmaalet „Hvem er De?“ kan altsaa ingensteds den formentlige værdi sættes ind, uden at en forskjellig mening kommer ud. Hverken pronomenet hvem eller pronomenet De staar altsaa istedenfor substantivet. Sæt at Münter, idet han gaar, siger til sig selv: „Jeg skal lære dig, din gamle nar, at du husker dit eget navn“, saa har dette god mening. Men indsætter man de formentlige værdier: Münter skal lære Münter, Münters gamle nar, at Münter husker Münters eget navn, saa er det slethen nonsens. Og at det er nonsens, kommer ikke deraf, at han ikke ved sit navn; selv om han erindrede navnet, var det nonsens. Det kommer heller ikke deraf, at det ikke er skik og brug at sætte navnet, men pronomenet, thi at noget ikke er skik og brug, kan ikke gjøre det til nonsens. Men det kommer deraf, at Münter for at holde en straffetale med mening, maa henvende den til en anden, og vil han altsaa holde den over sig selv, maa han gjøre sig til to personer, baade straffende og straffet. Der ligger saaledes noget langt mere i „Jeg skal lære dig“ end i „Münter skal lære Münter“, og det er først dette mere, som giver en saadan tale mening. Naar man har sagt, at pronomenene ikke er absolut fornødne, men kun er opfundne for bekvemmeligheds skyld for at slippe at gjentage navnet, saa er dette altsaa ingenlunde tilfæl-

det. I sætningerne „Hvem er De“ og „jeg skal lære dig“ kan navneordene ikke engang bruges eller giver ialfald som overalt en anden mening end pronome-
nerne.

Pronomenerne er ligesaa fornødne og sikkerlig ogsaa ligesaa gamle som navneordene.

Uagtet Minter og jeg betegner den samme mand, har de forskjellig betydning. Minter er et navneord, men jeg er et forholdsord. Minter er stadigt i sin betydning, har altid det samme indhold, men er forholdslost, — jeg er ustadigt i sin betydning, kan modtage ethvertsomhelst indhold, da enhver, som tager det i munden, dermed betegner sin egen person, — men betegner tillige forholdet til talen, at han er den talende. Minter betyder en bestemt person, men jeg betyder den talende person. Jeg er altsaa mere ekstensivt: kan bruges om enhver person, naar han blot er talende, men tillige mere intensivt: betegner ikke blot personen, men personen som talende.

Jeg betyder altsaa den talende person eller den talendes personlighed. Tænk Dem et menneske, tænk Dem Paulus i angerens brændende bøn: „Jeg er den største af alle syndere. Herre, kan Du tilgive mig?“ Han har ganske glemt navnet, og hvor urimeligt, om han brugte navnet. Thi denne tale taber det væsentligste af sin betydning, naar den talende ikke vil sætte sig ind i forholdet. Denne jeg, som han stiller ligeoverfor (i forhold til) Gud, det er hans egen personlighed, og jo mere brændende hans bøn er, jo mere lidenskabelig hans anger, desto mere glemmer han navnet, desto mere kommer han ind i forholdet: personlighed ligeoverfor personlighed.

„Kan Du tilgive mig?“ Hvor langt inderligere er ikke her betydningen, end om han sagde: „Kan Gud tilgive Paulus?“ eller: „Kan Gud tilgive mig?“

eller: „Kan Du tilgive Paulus?“ Disse udtryk tilkjendegiver alle, at han staar mere eller mindre udenfor forholdet. Først begge pronomener: „Kan Du tilgive mig?“ sætter ham midt ind i forholdet.

Saaledes er det vist nok, at pronomenet ikke gjenkalder navnet i erindringen, og ligesaa vist, at det ikke staar istedenfor navnet. Pronomenet har en eiendommelig betydning, betyder noget, som navnet aldrig betyder.

Saa vidt Thaasen. Men nagtet dette som sagt er skrevet for omtrent 20 aar siden, synes de sandheder, som her er udtalte, dog endnu langt fra at have trængt igjennem i den almindelige bevidsthed, ja ikke engang blandt filologer og skolemænd af fag synes der at raade synderlig klarhed i dette spørgsmaal. Det har ialfald forekommet mig, efter den erfaring jeg har gjort som lærer, at pronomenet endnu bestandig staar der som en miskjendt ordklasse, en ordklasse, som fortjente en ganske anden anerkjendelse, end der almindelig bliver den til del, fordi disse ord har den største betydning for en dybere forstaaelse af den hele sprogbygning, en forstaaelse, som vistnok ikke kan kræves af skolen, men som dog skolen hellere burde bane veien for ved straks at sætte paa ret spor end lægge hindringer i veien for ved skjeve lærdomme.

Det er vel værdt at lægge merke til, hvad Thaasen ytrer om pronomenernes ælde: „Pronomenerne er sikkerlig ligesaa gamle som navneordene“ (substantiverne). Ja jeg tror, man tør sige, at pronomenerne efter al sandsynlighed selv er de allerældste navne for tingene.

Lad os høre en anden nyere sprogforsker, tyskeren Dr. Ernst Windisch. Han siger i sine „Untersuchungen über den Ursprung des Relativpronomens“ (i Curtius's Studien II s. 401 flg.):

„Die ursprüngliche und erste Bestimmung des Pronomens ist keineswegs gewesen, ein zuvor genann-tes Nomen zu vertreten, damit man dasselbe nicht zweimal hinter einander zu sagen brauche. Die Pronomina sind älter als das Sprechen in sammenhän-genden Sätzen, sie gehören überhaupt zu den ältesten Bestandtheilen der Sprache. Alle Pronomina deuteten einst auf die Objecte in der Aussenwelt hin, und ihre ursprüngliche Function war es, das in der Aussenwelt befindliche Object, für das sich noch nicht der bestimmte Name festgesetzt hatte, der menschlichen Rede einzuver-leiben.“

Hvorledes skal dette forstaaes? Skal det forstaaes saaledes, at først satte visse „bestemte navne“ sig fast for visse ydre gjenstande, men saa kom man pludselig i forlegenhed med andre ydre gjenstande, for hvilke „endnu ikke bestemte navne havde sat sig fast“, og saa dannede man pronomenet som et slags nødhjælp, der kunde gjøre tjeneste indtil videre, indtil forlegen-heden hævedes? — Eller skal det forstaaes saaledes, at man i det hele taget, inden endnu bestemte navne havde sat sig fast for de ydre gjenstande i almindelig-hed, foreløbig betegnede hvadsomhelst ved den blotte henvisning og paapegning, som er pronomenets egent-lige betydning, saa at pronomenet i det hele maa be-tragtes som gaaende forud for de specielle navne?

Jeg tror neppe der kan være tvil om, at det sid-ste er det rette. Men naturligvis maa det heller ikke forstaaes saa, at pronomenet skulde tilhøre en periode og de specielle navne en anden, idet disse selvfølgelig dannedes efterhaanden, alt eftersom man lærte de ydre gjenstande nærmere at kjende, paa samme tid som pro-nomenet blev staaende for alle tider og snarere fik større end mindre anvendelse.

Det er dernæst værdt at lægge merke til, hvad

Windisch paastaar, at „pron. er ældre end al tale i sammenhængende sætninger.“ Til en sammenhængende sætning kræves jo kun subjekt og prædikat; men naar pron. skal være ældre end al tale i sammenhængende sætninger, vises vi tilbage til den alleroprindeligste form for talen, som ikke har nogen saadan forbindelse af subjekt og prædikat (substantiv og verbum), som senere er almindelig, men blot enkelte ord, som følger efter hinanden uden udtrykkelig forbindelse, saaledes at hvert ord for sig har større vægt og godt kan staa alene*); med andre ord, pronomenet maatte da ogsaa kunne staa ganske alene og saaledes i sig indeholde hele det primitive udsagn, den primitive sætning. Dette er visselig ogsaa rigtigt. Det stemmer med pronomenets alsidige væsen. Navnet pronomen er uheldigt og indeholder naturligtvis en senere betragtning af sagen. Vort „stedord“ synes mig endnu uheldigere. Sanskritgrammatikerne har et andet navn for denne ordklasse, de kalder det „Sarvanaman“ ऽ: almindelig benævnelse eller navn for alt. Det er jo netop eiendommeligt for „pron.“, at det kan anvendes om alt, passer paa alt, fordi det oprindeligt intet siger om tingens væsen, men kun om det uadvortes forhold, hvori den for øieblikket staar til den talende. Det er et henvisningsord, som henleder opmærksomheden paa tingen.

Spørgsmaalet om pronomenets oprindelse peger saaledes hen til sprogets allerældste tider og hænger sammen med spørgsmaalet om sprogets oprindelse i det hele, forsaavidt vi maa antage, at pron. horer til de oprindeligste ord i sproget.

---

*) Det er den slags grammatisk udviklede sætninger (udsagn), som endnu kan bruges i dagligtale ved pludselige overraskelser eller i sterk sindsbevægelse, saasom: Brand! Vold! Hjælp! En tyv! Karl! en pen! Ud! paa dør! Ikke et muk! Penge? Sludder! Ikke en skilling!

Rigtignok gives der sprogforskere, som ikke antager dette, idet de mener, at pron. oprindeligt maa have havt en bestemt betydning og fra først af været indholdsord (realord, væsensord) som alle andre ord, at altsaa pron. som saadant er afledet af realordet. Saaledes blandt de nyeste Hermann Paul i sine „Principien der Sprachgeschichte“, som mener, at man ikke kan antage nogen oprindeligt modsætning eller forskjel mellem pronominalrod og realrod uden at se ganske bort fra spørgsmaalet om pronomenets oprindelse, at altsaa ingen anden forklaring af pronomenets oprindelse skulde være mulig. Han paaberaaber sig, at i den historiske tid flere pronomener (som bekjendt og som nedenfor skal omtales) er opstaaede af realord, og at der altsaa ikke kan trækkes nogen skarp grænse. Dette er vistnok sandt; men at derfor de egne gamle pronomener ikke skulde kunne have nogen anden oprindelse end af indholdsord, er ikke let at indse. At de forskjellige ordklasser gaar over i hinanden, og at i det hele ordenes oprindelige betydninger modificeres og forandres i det utrolige, er noget, som udviklingens mangfoldige veie her som ellers har medført; men deraf kan ikke sluttes, at en i sit væsen saa eiendommelig ordklasse som de egne pronomener ikke skulde være oprindeligt. Meget mere finder jeg det rimeligst, at pron. er endnu oprindeligere end de allerfleste indholdsord, og vist er det, at de gamle pronominalrod-der, som gaar igjennem alle de indogermaniske sprog, hidtil ikke med nogensomhelst sikkerhed har kunnet afledes af realrod-der.

Jeg tror altsaa, at en anden forklaring af pronomenets oprindelse baade er tænkelig og kan gjøre fordring paa nogen sandsynlighed, skjønt der vel altid vil blive megen uvished tilbage i saadanne spørgsmaal, hvor det gjælder de første sprogtyd, mennesker har frembragt.

Alle sprogforskere ere enige om, at „interjektionen“, det uvilkaarlige følelsesudbrud, der endnu ikke forudsætter nogen selvbevidsthed, men oprindelig er udgaaet fra det naturlige skrig, er ligesom det første raastof, hvormed sproget har begyndt. Men det raa skrig, som mennesket udstøder i heftig sindsbevægelse, har det tilfælles med dyret; det er endnu intet udtryk for tanken, det er netop et aldeles ufrivilligt udtryk for, at mennesket i øieblikket er overvældet af følelsens voldsomhed, af smerte eller fryd, frygt eller vrede, og at tanken staar stille. Den udviklede, artikulerede interjektion, som er fremgaaet af det raa, nartikulerede skrig, staar ogsaa endnu paa en maade udenfor sproget, som indskud af en anden art, skjønt grænserne heller ikke her er skarpe, idet sproget ogsaa har gjort forsøg paa at benytte interjektionen som andet sprogstof og deraf dannet substantiver, verber, som „ve og vel“, „veer“, „ua“ (i norsk folkesprog; jeg har selv hørt „uffa“) o. s. v.

I interjektionen er mennesket endnu væsentlig lidende og passivt; det uvilkaarlige udbrud betyder egentlig endnu ikke en bestemt følelse, men det indeholder en antydning af den; smerteskriget er ikke egentlig en betegnelse for, men kun en følge af smerten.

Det har nu rigtignok sprogets oprindeligste ord i det hele tilfælles med interjektionen, at de fra først af maa have været uvilkaarlige udbrud, fremkaldte ved en reaktion, ligesom en refleks af de indtryk, tingene gjorde paa mennesket. Men først der begynder det egentlige sprog, hvor disse uvilkaarlige udbrud ikke længer blot antyder menneskets uklare følelse, men tages i aandens, i tankens tjeneste og bliver til tegn for selve tingene, som har gjort indtryk paa sjælen.

Hvorledes kan dette være muligt? Hvorledes kan fra først af en uvilkaarlig udstødt lyd blive til et bestemt tegn for en ydre gjenstand?

Skulde det her virkelig være det naturligste at gaa ud fra realroden (indholdsordet) som det første og sætte pronominalroden, henvisningsordet, som noget senere afledet? Vistnok gives der saadanne indholdsord, der kan tænkes fremstaaede straks ved det første indtryk; det er navnlig de saakaldte onomatopoetiske ord, hvis lyd er en efterligning af en naturlyd. Ved pludselig indtrædende naturlyd, som visselig maatte gjøre et sterkt indtryk paa mennesket, ligger det nær at antage, at det sterke indtryk straks kunde fremkalde et lignende udbrud i en uvilkaarlig, mere eller mindre tilsvarende lyd. Men det var dog ikke blot gennem øret, at udenverdenen maatte gjøre sterkt indtryk paa de ældste mennesker, det var ogsaa gennem øiet. „Øret er stemmens regulator, men øiet er haandens“, siger en zoolog. Og det kunde neppe være de gjenstande, som var i hvile, der først og fornemmelig tiltrak sig opmærksomheden; den uventede bevægelse ligesom den pludselige lyd var det vel, som først maatte vække menneskets opmærksomhed og fremkalde de første sproglyd. At ogsaa subjektets egen bevægelse kunde have samme følge, siger sig selv. Skulde det da være det naturligste og ligge nærmest at antage, at saadanne gjenstande eller fænomener, som pludselig vakte menneskets opmærksomhed, altid straks ved den første overraskelse fik en speciel betegnelse efter sit væsen (det vil sige efter hvad der foregik og viste sig ved dem, saadan som den altid ligger i realroden), eller var det ikke mindst lige saa naturligt, at den studsende overraskelse først fik sit øieblikke-

lige udtryk i et uvilkaarligt, kort udbrud, der laa nær ved interjektionen, og som kun viste, at fænomenet havde vakt subjektets opmærksomhed? Kan nogen ting være naturligere, end at et saadant kort, uvilkaarligt udbrud, ledsaget af en ligesaa uvilkaarlig pegende gebærde, var det første, der fremkaldtes ved det nye, hidtil ukjendte og derfor i alleregentligste forstand overraskende fænomen? I overraskelsens øieblik, som altsaa tor være pronomenets fødselsstund, staar jo endnu indholdet af det nye fænomen ganske uklart for den overraskede; i overraskelsens begreb ligger jo netop endnu blot den sterke forundring over det, som viser sig, og det eneste bestemte indtryk af tingen er kun det, at den er der: et udbrud som det eller der (men endnu mere ubestemt end disse udviklede former, i indogermanisk ta, næsten som en interjektion) kunde da ganske naturlig blive det første udtryk, som ved den uvilkaarlige reaktion i overraskelsens øieblik fremkaldtes af dette indtryk, der uden tvil samtidig fremkaldte en tilsvarende gebærde. Og som følge af denne oprindelse maatte pronomenets betydning ved senere indtraadt refleksion (da jo den uvilkaarlig udstødte lyd ogsaa maatte vække subjektets egen opmærksomhed som samtidig med det modtagne indtryk, saa at indtrykket af tingen og indtrykket af lyden flød sammen) — kun blive den at henvise til fænomenet som noget der er der, uden at sige noget om fænomenets indhold: det blev et henvisningsord, ikke indholdsord. Men hvad det manglede i indhold, havde det saa at sige igjen i den øieblikkelige kraft til at gribe fænomenet der, hvor dette selv havde overrasket subjektet og grebet dets opmærksomhed. Det blev et bæand mellem tanken (talen) og udenverdenen.

Mig forekommer det meget sandsynligere, at dette er pronomenets oprindelse, og at saaledes disse korte sproglyd (i indogerm. a, i, u, ta, ka, ma, na, sa), som har faaet navn af pronomener, egentlig staar paa overgangen mellem interjektionen og realroden, end at pron. skulde være en senere dannelse, noget afledet, og altsaa al paapegning gennem sproglyd noget sekundært og ikke noget oprindeligt. Hvad kan være mere primitivt, naar mennesket først naar ud over interjektionen, end den direkte paapegning af det ydre fænomen, som træder ham for øie og vækker hans opmærksomhed, en paapegning samtidig gennem en uvilkaarlig lyd og en ligesaa uvilkaarlig gebærde? Jeg formaar ikke at indse, at saadant altid skulde være noget sekundært og afledet og altsaa kun tilhøre et senere, mere udviklet stadium. Selv hos dyret finder vi jo den henvisende gebærde: aben peger ligesom mennesket, først med øiet, saa med haanden. Pronomenet bliver saaledes ligesom interjektionen fra først af egentlig blot en lydgebærde, men en gebærde, der med bestemthed er rettet udad og saaledes let kan blive til et tegn for den ydre gjenstand, som gebærden peger paa, altsaa et tegn for hvadsomhelst.

Jeg paastaar nu ikke, at dette maa være gaaet saaledes til. Det er i det hele en betænkelig sag at tale med nogen bestemthed om de allerførste sproglyd, mennesket har frembragt. Det gjælder jo her om lyd, som ingen kjender, ingen gransker formaar at fremdrage, og den, som alligevel vover at tale om dem, udsætter sig for at blive spurgt som Hiob: „Hvor var du, da det første menneske begyndte at tale? Forstaar du alting, lige indtil sprogets første udspring?“ — Men hvad jeg her paastaar, er kun og kan kun være det, at en saadan oprindelse til pron. forekommer mig rimeligere, end at det skulde være udviklet senere af

realroden. Jeg har villet pege paa en mulig forklaring af pronomenets oprindelse, hvorefter det maatte regnes blandt de allerførste ord, som mennesket har talt. Og vist er det ialfald, at de indogermaniske sprogs hele formbygning fra den allerførste begyndelse forudsætter tilstedeværelsen af pron. som henvisningsord. (Se Curtius Zur Chronologie der indogerm. Sprachforschung).

I interjektionen var mennesket endnu væsentlig passivt; i pronomenet eller henvisningsordet vaagner han op og hæver sig til en vis aktivitet: han gjør uvilkaarlig det første skridt til at lære gjenstanden, fenomenet at kjende, idet dette vækker hans opmærksomhed. Med pron. gjør menneskeaaanden ligesom det første greb i virkeligheden, hvorved den foreløbig, saa at sige udvortes, bemægtiger sig den ydre gjenstand i dens helhed (men endnu uden bestemt indhold og endnu ikke nøiagtig afgrænset). Som blot paapegende faar pron. nærmest hensyn til rummet, stedet, hvor tingen viser sig, skjönt det endnu hverken er nomen eller verbum.

Naar Schoemann i sin fortræffelige bog „Die Lehre von den Redetheilen“ (s. 31) siger: „Das erste Wort, welches der Mensch sprach, war vielmehr ein Verbum als ein Nomen“ o. s. v. (hvad der synes at have været en udbredt mening) — da kan dette neppe være rigtigt. „Det første ord, mennesket talte“, kan visselig ikke godt have været nogen af delene. I denne sprogets ældste periode gives der endnu hverken nomen eller verbum i almindelig forstand; thi baade det ene og det andet forudsætter den grammatisk udviklede tale med bestemt subjekt og prædikat. Men i en anden forstand gives der paa en maade begge dele, nemlig forsaavidt som spiren til det ene som til det andet maa være der. Men at spiren til verbet netop skulde vise sig først, tror jeg heller ikke er rigtigt. „Det er dog en kjendsgjærning, at barnet begynder med

at gribe efter, at nævne personen eller tingen og først senere skiller bevægelsen (virksomheden) fra tingen.“ Begge dele, gjenstanden og dens bevægelse, endnu uadskillelig forbundne som i virkeligheden, omfattes af det oprindelige greb, hvormed den vaagnende aand gennem pronomenet bemægtiger sig fænomenet. Vi kommer saaledes tilbage til hvad før er sagt, at pron. oprindelig kan staa alene som et primitivt udsagn, en „sætning i larvetilstand.“ Men at det derfor nærmest skulde indeholde spiren til verbet, kan heller ikke indrømmes. Vistnok kan endnu den dag idag pron. træde istedenfor et verbum som for hvadsomhelst andet (f. eks. „Arbejder han? Ja det gjør han = arbejder gjør han“). Men da dog pron. oprindelig blot peger paa det ydre fænomen, tjener det jo nærmest til at henføre fænomenet til dets sted i rummet som noget der værende og maa saaledes snarest opfattes som et slags navn for tingen, men rigtignok et omfattende navn, som endnu er langt fra at være noget nomen i senere forstand, og som ligesaavel omfatter det, der siden bestemtere betegnes ved et verbum, som det, der siden bestemtere betegnes ved et nomen.

Det næste skridt er nu, at subjektet efter den første overraskelse — enten straks eller først senere — faar øie for, hvordan tingen viser sig, at han med den interesse, som den har vakt, fordyber sig i dens væsen og dettes ytringer og saaledes ligesom fortaber sig deri, at han i et slags sympathi uvilkaarlig kommer til at efterligne saadanne eller en saadan af disse ytringer, som gjør sterkest indtryk, hvilket tydeligst viser sig i de onomatopoetiske lyd (det er lyd, som gjengiver lyd), men vel ogsaa paa en maade er tilfældet med alle oprindelige realord, hvor nemlig subjektets følelse fundt en vis lighed mellem indtrykket af tingen og den ved dette indtryk fremkaldte reflekslyd, der saa-

ledes blev et tegn for hin. Paa denne maade fremkommer realroden eller indholdsordet som bestemtere udtryk for en ytring af tingens væsen, for noget, som viser sig og foregaar ved den, og realroden faar saaledes nærmest hensyn til tiden, skjønt den endnu ikke er noget verbum og gjælder som tegn for det hele fænomen. Om nogensomhelst bevidst distinktion er her endnu ikke tale; alt er endnu umiddelbart og uvilkaarligt. Men skjønt der saaledes heller ikke endnu er tale om nomen eller verbum i senere forstand, ligger dog aabenbart spiren til nomenet nærmest i henvisningsordet, spiren til verbet i realroden eller indholdsordet. *)

Som det oprindeligste af de to maa man — mener jeg — snarere anse pronomenet end realroden.

Dermed er det dog ingenlunde sagt, at ogsaa i hvert enkelt tilfælde pron. som overraskelsesudbrud altid maatte gaa forud for betegnelsen ved en realrod. Dels kan det i saa henseende have gjort nogen forskjel, om indtrykket udenfra kom først gjennem oiet eller gjen- nem øret; saavidt jeg ved, er der ingen af sanserne,

---

*) Disse tanker var allerede i det væsentlige nedskrevne i ho- sten 1876, da jeg i begyndelsen af 1877 lik se 4de bind af Aug. Ficks „Vergleichendes Wörterbuch der indogerm. Sprachen“, hvor det glædede mig i et saakaldet „Nachwort“ at finde følgende udtalelse om „de saakaldte pronomener“ (uden at han forklarer deres oprindelse): „Man nennt sie Pronomina, Fürwörter, in der sonderbaren Voraussetzung, dass sie für sich selbst keine Geltung hätten, nur als Vertreter von anderen Nomen, also solchen, die aus Verben erwachsen sind, zu fungiren hätten. Ein Augenblick Nachdenken aber genügt, gerade in ihnen die ächten alten U r n o m i n a zu erkennen, so dass umgekehrt die Nomina die um den Verbalbegriff gemehrten und verstärkten Vertreter der Pronomina genannt werden könnten, während die sogenannten Pronomina den Nominalbegriff rein, ohne die verbale Beimischung und Erweiterung zeigen. Indem wir so der ältesten Sprache neben dem U r v e r b (Verbal- (= Real-) wurzel) ein gleich ursprüngliches Nomen (die Pronominalwurzel) zuschreiben“ o. s. v. Ligesom Fick setter ogsaa C u r t i u s pronominalroden som oprindeligt ved siden af realroden trods Grimm, Schleicher, Benfey og blandt de nyeste som sagt Herm. Paul. Sm. Curtius „Zur Chronologie der indogermanischen Sprachforschung“ 2te Ausg. 1873.

der staa i saa inderlig rapport med taleorganerne som hørelsen, og derfor tør nok visse naturlyd øieblikkelig have fremkaldt en reaktion i en tilsvarende reflekslyd uden noget foregaaende overraskelsesudbrud. Og dels maatte jo overraskelsen ved de forskjellige synsindtryk være af meget forskjellig styrke.

Det er her i det hele af vigtighed, at man saa vidt muligt søger at sætte sig ind i urmenneskets stilling, der jo maatte være hoist forskjellig fra det civiliserede menneskes med dets mangfoldighed af abstrakte forestillinger og fuldfærdige betegnelser for stort og smaat i materiens og i aandens verden. Vi kulturmennesker er i almindelighed saa opfyldte af egne betragtninger og oparbejdede abstraktioner, at vi sjelden eller aldrig modtager et rigtig friskt og uforstyrret naturindtryk; og har vi end i vor barndom følt noget saadant, saa har dog snart vanen og den megen lærdom gjort os mere eller mindre sløve for fænomenerne i Guds frie natur: vi har saa meget at gjøre med alle de færdige benævnelser, at vi over sproget næsten glemmer tingene selv. Hvor ganske anderledes maatte ikke dette være med de første mennesker, der endnu ikke havde noget forraad af abstrakte forestillinger, men med sind og sands, med oie, øre og hele sin sjæl uforstyrret kunde hengive sig til de altid nye indtryk fra udenverdenen og med frie, friske kræfter følge den vaagnende aands vilkaarlige skabertrang, som fik næring ved disse indtryk.

At sproget har udviklet sig efterhaanden fra en ganske ringe begyndelse og fra først af uden nogen bevidsthed om et bestemt maal, er noget, som alle sprogforskere i vor tid synes at være enige om. Den, der ikke er ubekjendt med, hvad de besindigste granskere i vort aarhundrede har skrevet om dette emne, vil derfor ikke undre sig over, at man tør driste sig

til at sætte de første spirer, hvoraf den menneskelige tale har udviklet sig, saa lavt, som her er skeet. Derfor behøver man ikke at være nogen tilhænger af Darwins teori eller at tro paa det nye dogme, at mennesket har udviklet sig af dyret, som enkelte sprogforskere nutildags gjør. Jeg for mit vedkommende finder mig tvertom i god overensstemmelse med de antydninger, som den hellige skrift giver om sprogets oprindelse (i 1 Mos. 2, 19—20), hvor det heder, at Gud ledede dyrene til mennesket „for at se, hvad han vilde kalde hvert; og alt det, som Adam kaldte hver levende sjæl, det var dens navn. Saa gav Adam alt kvæget og himmelens fugle og alle vilde dyr paa marken navne; men for mennesket fandt han ingen hjælp, som kunde være hos ham.“

Allerede i sin ensomhed (som menneske) begynder da, som det synes, det første menneske at tale. Det er ham en uvilkaarlig trang, der er grundet i hans hele natur, i hans sjælelige og legemlige organisation. Hvad der kan blive af disse uvilkaarlige lyd, det kan han endnu ikke vide; det lærer først erfaringen ham, saasnart han kommer til at tale i andres nærværelse, og da vil vistnok trangen til meddelelse blive en mægtig spore til videre udvikling. Sproget er fra først af ikke, men det bliver et meddelelsesmiddel, og det meget snart. — Dyrene i skov og mark og fuglene i luften maatte ved sine bevægelser og sine lyd snart tiltrække sig menneskets opmærksomhed og vække hans interesse og aflokke ham nogle af de første reflekslyd, alt efter det forskellige indtryk, de gjorde paa ham. Saaledes ogsaa andre store og fremtrædende naturgjenstande eller fænomener, som skovens træer, sol, maane og stjerner, regn og storm, torden og lynild o. s. v. Men vel at merke, overalt ser han tingene og fænomenerne i det store, som noget helt (det hele træ, det hele dyr); al opløsning i enkeltheder kommer først senere, han udskiller endnu kun

det, som i virkeligheden allertydeligst udskiller sig fra omgivelserne. Hans ordforraad kan da ikke være stort efter vor maalestok. Men naar saa enten en ny liden naturbegivenhed (som naar bladet falder af) eller kanske et praktisk behov bringer ham til at udsondre visse enkeltheder fra et tidligere iagttaget og benævnt helt (som grenen eller fugten fra træet), vil tingen allerede paa en maade være ham bekjendt, før han behøver at have givet den noget særskilt navn, og da er der jo ikke altid nogen overraskelse. Da kan altsaa udsondringen falde mere eller mindre af sig selv, og den udsondrede enkelthed kan faa sin betegnelse uden noget overraskelsesudbrud.

Men derfor kan der nok blive brug for pronomenet ogsaa ved en slig anledning. Det oprindelige overraskelsesudbrud har straks vist sig at være tjenligt til paapegning, som henvisningsord, som saadant maa det tidlig og hyppig være blevet anvendt, hvor en henvisning var tilstrækkelig, og som saadant faar det fremdeles en udstrakt anvendelse og bliver af den største betydning for talens videre udvikling, dens bestemthed og dens forstaaelighed. *)

Ogsaa realordet er ligesom pron. fra først af omfattende i den forstand, at det betegner det hele fænomen, som er iagttaget. Ligesaa lidt som fænomenet overhoved sondres i sine enkeltheder, lige saa lidet sondres det i subjekt og prædikat. Al analyse er endnu ukjendt. Ogsaa realordet er da fra først af at forstaa

---

*) Om sprogets oprindelse i almindelighed har i den nyeste tid (foruden Geiger) fornemmelig Steinthal og Lazarus skrevet udførligere, den sidste i sin bog „Geist und Sprache“, 2det bind af „Das Leben der Seele.“ Men medens disse og mange andre forfattere taler vidtløftig om interjektioner og realord, synes de ikke at finde nogen plads for pronomenet, som efter min mening er mellemløbet, og omtaler ikke dets oprindelse, skjønt de naturligvis har brug for det, saasnart bindingsformerne skal forklare. Jeg maa dog beklage, at jeg ikke har havt adgang til Steinthals større verk „Abriss der Sprachwissenschaft.“

som en hel „sætning i larvetilstand“, men hverken som substantiv eller verbum i senere forstand. Antager vi f. eks. en oprindelig rod: gu *) (det er den indogerma- niske rod, hvoraf sanskrit go, norsk ko, tysk Kuh, græsk bus (for bovs, gvovs), lat. bos). saa vilde dette gu i sprogets allerførste tid betyde (oversat i senere sprog): det (dyret) siger gu (bu), eller: der er en, som siger gu (en ko) — ligesom endnu børnenes „vov vov“ kan betyde: den siger vov vov, eller: der er en hund. Thi sætninger i larvetilstand kan bruges endnu den dag i dag, skjønt ordene nu har udviklet sig til sub- stantiver, verber o. s. v., som egentlig forudsætter den udviklede sætning. Eks.: „Et lyn“ (= det lynede). „Et blik, et haandtryk — og han var borte.“ Paa hint tidligste sprogstadium har endnu hvert ord for sig en større oprindelig energi, som giver det en lighed med interjektionen. Men hvorledes kommer da sproget fra denne oprindelige tilstand til den udviklede sætning med subjekt og prædikat?

Fra først af sker dette ikke ved nogen opløsning af det enkelte fænomen i subjekt og prædikat; en saa- dan analyse var ikke mulig, saalænge der ikke eksiste- rede subst. og verbum, som først udvikler sig i sætnin- gen. Det første slags sætninger beror ikke paa opløs- ning eller sonderlemmelse, men paa sammenføjning. To umiddelbare iagttagelser, som hver allerede før har faaet sin betegnelse, kan tænkes at indtræffe samtidig eller følge umiddelbart paa hinanden, saa at begge be- tegnelse, som oprindelig er to hele udsagn, rykkes sammen til det, som man har kaldt en kopulativ sætning, paa lignende maade som naar børn den dag i dag kan sige: „Papa hat“ (= papa har en hat paa) — skjønt her er den forskjel, at ordene nu begge er bestemte substantiver og derfor ingen af dem i alm.

---

*) Vi kjænder ingen rødder, som er absolut oprindelige.

staar som et helt udsagn. Saaledes kunde f. eks. fænomenet træ og fænomenet sten rykkes sammen, naar man saa en stor sten med et træ paa.

Meget ofte har det ganske vist været pron. som henvisningsord, der har spillet en hovedrolle ved dannelsen af de tidligste sætninger. Men ogsaa her er det ved en sammenrykning af forskellige iagttagelser at den primitive sætning fremkommer, ikke ved nogen opløsning af den enkelte iagttagelse.

De oprindeligste sproglyd næst efter interjektionen var — som vi har seet — det endnu ufuldkomne umiddelbare udtryk for det af den enkelte iagttagelse modtagne indtryk, først maaske — ved et uventet syn — som overraskelsesudbrud, hvormed subjektet uvilkaarlig greb til, i samme oieblik som fænomenet slog ham og lagde beslag paa hans opmærksomhed, dernæst, naar overraskelsen havde givet plads for nærmere iagttagelse, som refleks af det bestemtere indtryk, fænomenet gjorde. Saavel det første udbrud, der blot viste hen paa fænomenet, som det sidste, der var præget af fænomenets indhold, omfattede endnu hele det enkelte fænomen, uden nogensomhelst opløsning i dets bestanddele eller i subjekt og prædikat. Ordet er endnu ligesom et — vistnok ufuldkomment — fotografi af det enkelte fænomen med alle dets særmerker, uden at subjektet endnu er bleven sig alle disse særmerker tydelig bevidst. Men efter denne første iagttagelse venter der urneunesket endnu en overraskelse (for ikke at tale om de mange). Hint enkelte fænomen, som allerede har faaet sit udtryk, der i subjektets indre er flydt ganske sammen med indtrykket af tingen, — gjentager sig i den ydre virkelighed paa et andet sted. Sæt at han har seet en flod; den har fremkaldt et udbrud, som i hans indre allerede er vokset sammen med det indtryk, den har gjort, og saaledes er blevet et udtryk for det strømmende vand m. m. (f. eks. sar, eller

sur, sru, den rod, hvoraf vort strøm, tysk Strom, lat. Roma = gr. Stryme, det er „Strømstad“, Strymon og verbet reo — for srevo af sru — samt lat. sal, gr. hals om havet). Men saa støder han et andet sted paa det samme fænomen igjen: det er det samme strømmende element, men vandets hastighed er ikke den samme, dimensionerne er forskjellige, heldningen er en anden o. s. v. Dog, det væsentlige, den flydende bevægelse, er der, og han udstøder uvilkaarlig den samme lyd, der i hans indre er knyttet til billedet af den første iagttagelse, idet denne nye iagttagelse kalder den første tilbage i hans sjæl. Men da var det vel og ganske naturligt — skjønt ikke nødvendigt — at ogsaa den nye iagttagelse fik sit særegne udtryk gennem et forhaandenværende henvisningsord (ta), ligesom i bevidstheden om, at dette er noget nyt, og paa samme tid i forundringen over, at dette dog i grunden er det samme som det forrige. Det er da altsaa virkelig fra først af to udsagn, som her rykkes sammen: det første er en gjentagelse af det oprindelige udtryk for den første iagttagelse, det andet, pronomenet, er udtryk for den nye iagttagelse, og denne sammenføring af de to udsagn faar da (oversat i senere sprog) en betydning omtrent som: (en) flod det (ogsaa)! eller: (sandelig) flyder det (ogsaa)! — Senere kommer han maaske til havet eller en indsø. Særmerkerne er rigtignok her atter forskellige; men han gjenkjender det flydende element, det samme billede dukker atter op i hans indre, og dermed følger uvilkaarlig den samme lyd.

Dels paa denne maade, ved optagelse, apperception, af det nye under det før givne, dels derved, at han finder merkelige forandringer ved det engang iagttagne fænomen (som naar det flydende stivner til is og senere atter flyder), hvad der bringer ham til at skjelne mellem tingen i sig selv og de forskellige former, hvorunder den viser sig, danner sig efterhaanden i hans sjæl en

almenforestilling, den at strømme, flyde (eller strøm, flod, flydende element), idet for hver ny iagttagelse flere og flere særmerker afstrefes fra det oprindelige billede i sjælen paa grund af særmerkernes forskjellighed. Den lyd, som fra først af knyttede sig til det enkelte først iagttagne fænomen, forvandler sig saaledes ved udvidet erfaring til tegn for en almenforestilling, for noget, som i den ydre virkelighed ikke nogensteds findes for sig uden særmerker, altsaa for en abstraktion. Denne dannelse af almenforestillinger er et af de betydningsfuldste skridt i aandens udvikling, der gaar haand i haand med sprogets.

Men ved hin sammenføjning er der ogsaa i rent sproglig henseende gjort et merkeligt skridt fremad; thi af sammenføjningen med pronomenet fremgaar den primitive sætning med subjekt og prædikat. Saa snart nemlig realordet i denne forbindelse er blevet til tegn for en almenforestilling (og ikke længer staar som en blot gjentagelse af hint første billede i sjælen), — da er det ogsaa blevet et formeligt prædikat til det følgende pron., der da staar som subjekt og knytter eller henviser den vundne almenforestilling til det bestemte sted i rummet, til det faste og bestaaende (til en substans, hvoraf navnet substantivum). Her kommer det da ved den bestemte modsætning mellem de sammenrykkede ord endnu tydeligere frem, at pronomenet indeholdt spiren til nomenet (var et urnomen), realroden derimod spiren til verbet. Thi endnu, saalænge begge led i denne forbindelse bliver staaende som selvstændige ord, er der ikke udviklet noget verbum i senere forstand, med bestemt verbalform.

Vist er det, at vi i de indogermaniske sprog finder tydelige spor til, at nogle af de første slags sætninger har været saadanne, hvor der til en realrod var føiet en henvisning med et pronomen (ta). Men idet pron. i det indogermaniske ursprog fik sin faste plads

bag realroden og efterhaanden samtidig med at lyden svækkedes (ta blev ti), voksede fastere og fastere sammen med den, indtil forbindelsen tilsidst betragtedes som et, var hermed ogsaa det første eksempel paa en bøjningsform givet. Pronomenet sank i denne forbindelse ned til en „endelse“, et rent formdannende element, der ligesom inddroges i realroden, og hermed var den primitive verbalform skabt, et mønster for de mange senere former af det udviklede verbum. Saaledes finder vi af roden as (es, vort „er“):

i sanskrit	græsk	litauisk	latin	goth.	tysk
as-ti	es-ti	es-ti	es-t	is-t	ist

Det var netop denne overensstemmelse (ikke alene i 3die person, men ogsaa i de andre personer) mellem de fleste indogermaniske sprogs verbalformer, som i begyndelsen af vort aarhundrede ledede Franz Bopp til opdagelsen af alle disse sprogs slegtsskab og dermed til grundlæggelsen af den sammenlignende sprogvidenskab.

Idet saaledes pronomenet som oprindeligt subjekt i denne forbindelse mere og mere fordunkledes og tilslut inddroges i verbet, maatte kravet paa bestemt subjekt, der nu var gaaet op for den talendes bevidsthed, tilfredsstilles paa anden maade. Dette kunde vel endnu ske ved det usvækkede pronomen; men paa den anden side var der nu ogsaa i realroden givet ham et middel til bestemtere betegnelse af tingen i og for sig, alt efter det fremtrædende fænomen, som var iagttaget ved den. Thi da realroden i sig selv fra først af hverken var verbum eller nomen og altsaa ligesaa snart kunde blive til det ene som til det andet — men kun i modsætning til pron. nærmest indesluttede spiren til verbet —, og da realroden desuden nu ved tilføielsen af pron. havde udviklet en egen bestemt form for verbet, var det naturligt, at fra det oieblik af en realrod alene (uden tilføiet pron.) gennem modsætningen til den nye verbalform kom til at anven-

des som navn for tingen selv, som nomen og som subjekt.

Først blev altsaa realroden formedelst modsætningen til pron. ved forbindelsen med dette til bestemt verbum, men dernæst blev igjen realroden alene formedelst modsætningen til verbet selv til et nomen.

Men dette er endnu ikke nogen bestemt nominalform. Først senere, efterat verbalformen har sat sig fast og har faaet en vis afslibning, kan man antage, at de almindeligste nominalstammer og derigjennem den egentlige nominalform har dannet sig. Dette sker nemlig atter ved en tilføielse af et pron. til realroden, der nu nærmest gjaldt som nomen i talen, og som ved denne nye tilføielse af et paapegende element kun bestemtere markeredes som det for sig bestaaende, det faste (som substans) i modsætning til det flydende, der var ultrykt i verbet. Den omstændighed, at verbets endelser (i sanskrit) er sterkere afslebne end nominalstammernes, tyder med bestemtthed paa verbalformens høiere ælde. *) Og paa den maade kan det da ogsaa forklares, at de samme elementer kan danne i det ene tilfælde et verbum, i det andet et nomen, eller — som det heder hos Windisch — at vistnok de konstituerende elementer i sig selv i begge tilfælde er de samme, men kun den indre betoning af dem ved sammensætningen har været forskjellig, saaledes at i første tilfælde fenomenet eller det der foregik (hvilket nærmest laa i realroden) er betonet og ved pron. kun henvist til sin plads i rummet, i andet tilfælde pladsen i rummet, det vil her sige, den rumopfyldende, for sig bestaaende ting (som nærmest laa i pron.) er betonet som saadan og ved realroden kun nærmere karakteriseret efter sine egenskaber eller en fremtrædende egenskab.

Idet der saaledes ved pronomens hjælp er dan-

---

*) Se Curtius Zur Chronologie der indogerm. Sprachforschung, s. 31 flg., hvor flere grunde anføres.

net en bestemt ndpræget form saavel for verbum som for nomen, har sproget gjort et overordentligt skridt fremad (et skridt, som mange sprog endnu den dag i dag ikke har gjort). Det er kommet ud over den oprindelige larvetilstand, den udviklede sætning er skabt, idet nu enhver ny iagttagelse ved hjælp af de efterhaanden vundne ahnenforestillinger (saavel verbale som nominale) kan opløses i subjekt og prædikat, og først i den udviklede sætning er ordet blevet en „taledel“, et bestemt led i et ordnet og sammenhængende helt. Og for hvert skridt i denne udvikling er det pronomenet, som har hjulpet sproget fremad.

Men paa samme tid har pron. selv beholdt sin tidligere anvendelse som selvstændigt henvisningsord, ja det har endog som selvstændigt ord faaet en videre anvendelse end for.

Først ved dannelsen af det egentlige nomen, der nu kunde afløse det tidligere pron., blev det muligt at løsrive og frigjøre talen fra udenverdenen, idet den omtalte gjenstand nu kunde forståes af realroden i nomenet uden den udtrykkelige paapegning, som det blotte pron. gav, altsaa uden at tingen netop behøvede at være nærværende for den talendes legemlige øie. Alligevel beholdt man pron. som selvstændigt paapeggende ord, og dets brug fik ved denne talens frigjørelse et endnu videre omraade. Idet nemlig talen nu havde faaet en selvstændighed, som den før ikke havde, kunde pron. ogsaa, løsrevet fra udenverdenen, anvendes til at pege paa det i talen givne udtryk for tingen, ikke blot paa tingen selv. Medens pron. oprindelig blot indeholdt en henvisning for øiet, kunde det nu ogsaa bruges som en henvisning blot for tanken; det fik foruden den oprindelige deiktiske ogsaa en ny anvendelse, den saakaldte anaforiske, hvorved det viser tilbage paa noget i talen selv tidligere nævnt, noget, som altsaa staar for den talendes

tanke, uden at det tillige behøver at staa for hans ydre øie.

Hermed er vi komne til en inddeling af pronomenerne efter den forskjellige anvendelse, de har faaet i det udviklede sprog.

II.

At alle oprindelige pronomener fra først af har været paapegende, demonstrative, kan der vel neppe være tvil om. Men dersom det er saa, da maa det vel ogsaa være muligt at aflede de forskjellige klasser af pronomener, som vi forefinder i det udviklede sprog, fra oprindelige demonstrativer, eller med andre ord: det maa kunne paapeges, at et opr. demonstrativt pron. kunde antage de forskjellige betydninger, som vi i det udviklede sprog finder i de forskjellige klasser af pronomener.

Af de oprindelige pronominalrødder fremgik efter dannelsen af det egentlige nomen ogsaa nominalt organiserede pronomener, dels med substantivisk, dels med adjektivisk form, der ligesom andre nomener til sidst fik sin boining efter kasus, tal og tildels køn, og hvoraf endelig ligesom af andre nomener visse kasusformer blev til „adverbier“ (der da igjen kunde blive til „praepositioner“ eller „konjunktioner“). Hele denne udvikling tilhører de senere perioder af det indogermaniske ursprogs historie og skal ikke her nærmere forfølges.*) Her forstaar vi ved pronomener

---

*) Se Curtius Zur Chronologie der indogerm. Sprachforschung.

baade substantiviske, adjektiviske og adverbiale ord af pronominalrod, idet vi her nærmest eftersporer, hvorledes den oprindelige demonstrative betydning har spaltet sig i de forskjellige betydninger, som findes i de senere forskjellige klasser af pronomener.

Den demonstrative betydning var, som vi har seet, oprindelig indskrænket til en paapegning i aller-egentligste forstand, en paapegning for øiet, hvor den talende ganske vist ogsaa ved en legemlig gebærde pegede paa den ydre gjenstand. Ved denne paapegning betegnes da gjenstanden som en nærmere eller fjernere i forhold til den talende, saaledes at efterhaanden forskjellige pron. satte sig fast som udtryk for de forskjellige grader af nærhed eller fjernhed, som endnu kan sees af de forskjellige demonstrativer: denne, her, den, der, hin, hist o. s. v.

Naar pron. anvendtes specielt paa forholdet til talen og betegnede enten den talende selv eller den tiltalte eller den omtalte, fik det navn af personligt pron. Men de personlige pronomener viser sig ved nærmere betragtning ikke at være væsentlig forskellige fra de paapegende. For det første er det jo klart, at under den saakaldte 3die person (den omtalte) kan ogsaa alle andre pronomener henføres, saa at navnet pers. pron. egentlig kun passer paa 1ste og 2den pers. og paa 3die blot for saa vidt, som dette kun maatte bruges om personer, hvad der nu i vort skriftsprog er tilfældet med entalsformerne han og hun, medens det ikke er tilfældet i vort folkesprog eller i tysk, hvor ogsaa livløse ting og upersonlige begreber har han- og hunkjøn. Flertalsformen (til han og hun), de, er jo intet andet end flertal af demonstrativet den, det; og dog regnes ogsaa disse entalsformer i visse tilfælde til de personlige pronomener, naagtet de ikke bruges om personer, men — som det heder — „med svagere betoning.“ I latin (for det meste ogsaa i græsk) an-

vendes jo stadig et demonstrativ som 3die persons pron. Saaledes er ogsaa i fransk il lat. ille, elle lat. illa, le lat. illum, la lat. illam, leur lat. illorum.

Der findes altsaa ingen bestemt grænse mellem personlige og demonstrative pron. „Sagen er aabenbart den: demonstrativerne antyder egentlig ikke noget personligt forhold, er altsaa indifferente i saa henseende, kan derfor ogsaa komme til anvendelse i ethvert af de tre personforhold, men naturligvis oftest i 3die pers.“ (Schoemann). Saaledes i lat. hic, iste, ille; tu si hic sis = tu si ego sis.

Rigtignok finder man i vor sprogæt pron. for 1ste og 2den person fra de ældste tider af kun brugt om disse personer. Om den første bestanddel af subjektformen for 1ste pers. pron. i ental (indogerm. a-gham, sanskr. a-ham, europæisk a-gam, hvoraf græsk og lat. e-go, oldn. ek, goth. ik, tysk ich, svensk jag, dansk jeg — den anden bestanddel er blot forsterkende, opr. pron. for 3die pers., hvoraf græsk -ge og tysk ge-) har meningene været delte; nogle har antaget dette a for at være fremgaaet af ma, der kun bruges om 1ste pers. som i mi-k (for me-k) med det samme forsterkende -k som i ek og ligt gr. me-ge (men „hvad der har bevirket denne overgang af ma til a, er ikke let at sige“); andre mener, at dette a er oprindeligt og den samme pronominalstamme, der ogsaa findes som pron. for 3die pers. i flere forbindelser som a-ta (lat. at, et) og a-na (hvoraf lat. ille, ældre ollus for on-nulus ligesom ullus for unulus). Saal. Aug. Fick i Vergl. Wörterb. Men selv om disse pron. i den historiske tid kun findes om 1ste og anden pers., kunde de naturligvis fra først af have havt en mere almindelig paapegende betydning. Og ialfald er det klart, at de

pers. pron. ganske som andre demonstrativer kun faar sin betydning og sit indhold af den virkelige person, som de peger paa. Ved 1ste og anden pers. maa jo endog den paapegede person være tilstede eller forestilles som nærværende, da disse pron. kun anvendes i samtale eller hvad der har samtalens form (som naar man skriver til en fraværende, i hvilket tilfælde man tænker sig selv gennem brevet hos den tiltalte). Disse i egentligste forstand saakaldte pers. pron. (for 1ste og 2den pers.) er altsaa endnu ligesom de oprindelige demonstrativer paapegende i alleregentligste betydning eller deiktiske. Med de pers. pron. af 3die pers. ligesom alle andre demonstrativer er dette ikke længer tilfældet; de kan vistnok fremdeles (i vort sprog) bruges deiktisk, pegende paa en virkelig nærværende person eller ting: han = han der, hun = hun der, de = de der (hvor man i tysk maa bruge demonstr.); og dersom vort han er af en opr. (sammensat) pronominalstamme ka-na (hvoraf gr. keinos, æolisk kenos, hin, den der), er det ogsaa af dette slegtsskab klart, at den deiktiske betydning er den ældre, den almindelige anoforiske derimod den senere afsvækkede, eller med andre ord, at pron. han i vort sprog endnu ikke er fuldstændig afsvækket til et rent personligt eller anaforisk pron. for 3die pers., men endnu kan bruges som oprindeligt (deiktisk) demonstrativ. Saal. bruges han i vort folkesprog ogsaa kraftig henvisende paa et følgende relativ, hvor skriftsproget maa bruge dem. den: „Han talar mest, som minst veit“; „Han høyrer sjeldan sit lov, som paa lur stend.“ Med 3die persons pron. i tysk (er, sie, es) er dette ikke saaledes; det kan kun bruges anaforisk, saaledes at det gjenoptager hvad der allerede er nævnt i talen, hvorfor og-

saa Windisch paastaar, at et rent 3die persons pron. ikke kan bruges anderledes. Naar altsaa som i vort sprog et 3die pers. pron. bruges med deiktisk betydning, skulde det i denne betydning snarere regnes for oprindeligt usvækket demonstrativ end for pers. pron., og for pers. pron. skulde det egentlig kun regnes, naar det staar med den svækkede anaforiske betydning. Saaledes bruges da ogsaa vort han og hun almindelig anaforisk og kun meget sjelden deiktisk, hvorfor det af grammatikerne kun nævnes som pers. pron. Og derfor er det da ogsaa, at det almindeligste demonstrativ den og det regnes for pers. pron., hvor det staar substantivisk med svagere betoning, fordi det kun staar gjenoptagende ligesom det anaforiske er, sie, es i tysk, (skjønt ogsaa andre speciellere demonstrativer kan bruges anaforisk, uden at de derfor regnes for pers. pron.) Naar først personen eller tingen er nævnt ved sit navn, er jo i det følgende henvisningen dertil tilstrækkelig, saa længe som den er tilstrækkelig tydelig, og tjener desuden til at undgaa gjentagelse af samme ord. Og denne anaforiske brug, hvorved pron. blot gjenoptager hvad der netop er nævnt, uden særlig eftertryk, er det da aabenbart ogsaa, som nærmest har givet anledning til den forklaring af pron. i det hele, at det staar istedenfor et nomen, og altsaa ogsaa til den uheldige benævnelse. Men selv her er jo pron. netop derfor anvendeligt, fordi det ikke betegner netop det samme som navnet, men betegner samme gjenstand paa en anden maade.

Men ikke blot ved den anaforiske brug af pron. kunde talen frigjøre sig fra udenverdenen; den kunde ogsaa bevæge sig om gjenstande, som hverken forefandt til beskuelse for den ydre sans eller stod for den

indre som før nævnt i talen: vi fluder nemlig ogsaa pronomener anvendte i en ubestemt betydning, hvor den talende enten ikke kan eller ikke vil nævne nogen bestemt gjenstand. Men hvorledes kunde denne betydning lægges i et pron., hvis éthvert pron. oprindeligt havde paapegende betydning?

I vort sprog har vi et saakaldt ubestemt pron., der paa en egen maade, men ganske afgjort betegner gjenstandens ubestemthed; det er pron. nogen, der netop betegner, at den talende enten ikke kan eller ikke vil angive bestemt, hvem eller hvad han taler om. „Ubestemthed er saaledes noget væsentligt ved pron. nogen“ (K. Knudsen). Men hvorledes har ordet faaet denne betydning? I sin nuværende form er nogen egentlig en gammel akk. af det oldnorske nökkurr, akk. nökkurn, skjeldnere nökkun (se Wimmer Fornordisk formlära s. 93); men nökkurr heder i en ældre form nekkverr, og dette er med den høieste grad af sandsynlighed paavist at være opstaaet af ne veit hverr (nescio quis, (jeg) ved ikke hvem), som først blev til neithverr (sml. nolo af ne-volo eller mekedag af mi(d)vikudag, t. Mittwoch), dette igjen til neitkverr, som blev lettet til netkverr og endelig assimileret til nekkverr (ganske som ekki af eitki). Se herom S. Bugge i Tidsskrift for Filologi og Pædagogik IX s. 122 flgg.

Ordet nogen er altsaa opr. ikke et, men tre ord, ligesom man i fransk siger je ne sais quoi og lign. udtryk i andre beslegtede sprog. Her er da altsaa ubestemtheden udtrykkelig betegnet ved en hel sætning.

I andre tilfælde har man antydnet ubestemtheden paa kortere maade, ved enkelte ord, som opr. ikke

gjaldt for pron., og som var mere eller mindre indifferente med hensyn paa spørgsmaalet hvem eller hvad. Saaledes anvendtes talordet en, hvis pronominal herkomst af i + na (aina, oinos, unus) for længst var glemt, og som altsaa kun angav enkeltheden uden at sige hvem, men anvendt som „ubestemt pron.“, det er, substantivisk med svækket betydning og betoning, endog ofte mister betydningen af den enkelte: „En kan ikke alle være lige.“ Ogsaa ingen er dannet af en (eiun + gi). Saaledes anvendtes ogsaa man, som opr. ikke er pron., men substantivet mand = menneske som i engl., og som naar vi siger „i mands minde.“ Ordet brugtes paa lignende maade i oldnorsk i flertalsformen menn, vistnok (ligesom endnu man) kun som subjekt og ikke i saa afsvækket betydning som vort man, men dog tildels med forstøvet (stivnet) flertalsform, nemlig i udtrykket menn veit (ikke vitu) eller veit menn, that veit menn, et slags ed, som endnu brugtes i ældre dansk („Erik Menved“). *) Sml. fransk on (af homme).

Men atter i andre tilfælde har sproget her som saa ofte ellers hjulpet sig uden saadant mere eller mindre bestemt udtryk for meningen, saa at ubestemtheden ikke blev formelig betegnet. Vi finder nemlig ogsaa virkelige pronomener, der kun bestaar af en bekjendt pronominalstamme, anvendte i den ubestemte betydning. Saadanne pron. er i latin quis (græsk tis), som svarer til oldnorsk hverr, tysk wer, oldht. hwer, goth. hvas af indogerm. ka, ki (i sanskrit kas, kis).

---

*) Det heder ogsaa „saa mænd ved“ eller blot „saamænd“, f. eks. i folkevise:

Saa mænd ved, konning hr. Erik!
 os sker der ingen men. — Eller:
 Saa mænd, min ædelig herre!
 I tør det intet tro. — Sml.:
 Hun svor om Gud, hun svor om mænd
 og alt det hun sværge maatte.

Heraf har vi endnu bekræftelsen saamænd eller blot mænd i jamænd, neimænd, jomænd. Sml. „som Gud og hvermand ved.“

Rigtignok bruges denne pronominalstamme ogsaa i spørgende betydning; saaledes er hverr i oldnorsk oftere spørgende ligesom hvat og hvárr, men kan dog ogsaa være ubestemt ligt einhverr, lat. aliquis. Der maa da nødvendigvis være en sammenhæng mellem den spørgende og den ubestemte betydning i disse pronomener; men der kan være tvil om, enten den ubestemte betydning har udviklet sig af den spørgende eller omvendt. Og i begge tilfælde kan der spørges: hvoraf har den af disse betydninger, som ligger til grund for den anden, igjen sin oprindelse? Kan f. eks. den ubestemte betydning, om den ligger til grund for den spørgende, selv have sin oprindelse fra den demonstrative, og er altsaa ogsaa disse pronomener maaske opr. demonstrativer?

Ved alle nuværende demonstrativer viser det sig, at de undertiden kan bruges saaledes, at betydningen bliver ubestemt. Naar vi f. eks. siger: „Sæt at den og den paastaar det og det, som strider mod dette eller hint princip hos dig“ — da er dette aldeles det samme som: „Sæt at en paastaar noget, som strider mod et eller andet princip hos dig.“ Ikke at tale om, at naar et demonstrativt (personligt) pron. bruges anaforisk, kan det ligesaa vel gaa paa noget, der i sig selv var ubestemt, som paa noget i sig selv bestemt. „Der gives neppe nogen ting, uden at den kan misbruges“ eller „Sæt at en paastaar, at han er saa og saa.“ Slige eksempler viser, at det, som den talende betegner med et paapegende (personligt) pron., behøver ikke derfor i sig selv at staa som noget bestemt for den talendes bevidsthed.

Og dette gjælder ikke blot vort nuværende sprog. Det samme kan ogsaa finde sted i oldnorsk og i andre sprog. Saaledes bruges (efter Fritzner) de oblikve kasus af sá, sú, that føiede til et subst. eller adj. „for at give betydningen deraf en vis ubestemthed“, f. eks.:

their skulu soekja at virkinu gletting thann, „gjøre et eller andet skinangreb;“ saaledes ogsaa: stund thá, „en stund“ eller om rummet „et stykke“ (borte fra gaarden). Ogsaa det demonstrative adv. svá bruges efter et adj. eller adv. for at gjøre udtrykket mere ubestemt, f. eks. mjök svá (hvoraf ældre dansk „moksen“) = næsten, og nökkurr svá, ligesom vi endnu siger noget saa, noget saa nær, og som i det hele taget saa ofte bruges i en vis ubestemt betydning: „Aa, det er nu saa“ (eller „saa og saa“). Ligesom vort det i upersonlige udtryk som det regner, det blæser, bruges i vort folkesprog endog som bekjendt han „nordenfjelds og i Bergens stift om en tilstand i luften eller veiret: han myrknar, klaarnar, han er kald;“ fremdeles bruges han ogsaa med betydningen man (afvekslende med ein), f. eks.: „Naar ein ser det, so veit han det.“ Bekjendt er det jo ogsaa, at du kan bruges istedenfor man i flere sprog, ogsaa i vort folkesprog: „Det gjeng ikkje alt, som du vonar;“ fremdeles, at man i flere sprog kan bruge de istedenfor man, naar man ikke tager sig selv med.

Ogsaa to eller flere demonstrativer i modsætning til hinanden faar ofte ubestemt betydning, som hic — ille, denne — hin = en — en anden. Saal. i ældre tysk: „dise tanzten, dise sungem, dise liefen, dise sprungen“ (= nogle — andre).

Dette kan maaske forklares som et slags vision; den talende ser i aanden det han taler om, og saaledes falder det ham ganske naturligt ogsaa at pege derpaa, skjönt andre ikke ser det og det derfor for dem maa blive noget ubestemt.

Et paapegende pron. kan saal. aabenbart blive ubestemt. Skal nemlig et demonstrativ forstaaes som henvisning paa en bestemt gjenstand, maa denne nødvendigvis frembyde sig for tilhørerens sanselige eller aandelige beskuelse. Naar derimod ingen saadan gjenstand, som man har brug for, forefindes enten i uden-

verdenen eller i den foregaaende tale, og den talende alligevel bruger demonstrativ, da kommer dette ikke til at pege paa noget bestemt, men kan kun tjene til at lede tanken hen paa saadanne ting i almindelighed, som kan passe til udsagnet forøvrigt; hvilke af dem, lades ganske uafgjort. Men da faar jo demonstrativet paa grund af omstændighederne ubestemt betydning; det gaar med demonstrativerne, som det gaar med de fleste andre ord, at nye forhold, hvori de kommer til at indtræde, lægger nye betydninger ind i ordene selv. Naar vi ikke desto mindre ogsaa kalder saadanne pron., som har faaet ubestemt betydning, henvisningsord, da er det fordi der ogsaa i det ubestemte pron. er et slags alm. henvisning tilbage, saa at sige en henvisning in abstracto: udtrykket forudsætter, at der i hvert enkelt tilfælde er nogen eller noget, som det gjælder og passer paa; men da intet bestemt foreligger, kan tanken kun ledes hen paa noget almindeligt. Naar saal. Demosthenes siger: „Hvis han havde gjort det og det (to kai to)“, ganske som i norsk, da er det ligesaa ubestemt som i lat.: si nescio quid fecisset. Selv om den talende skulde tænke paa bestemte ting, er dog udtrykket ganske ubestemt.

Og det er ikke blot ved saadan fordobling af pron., der ligesom antyder, at der er flere enkeltheder at vælge mellem, eller blot i visse sjældne tilfælde, at et demonstrativ bruges i ubestemt bet. Vi har i vort sprog et par demonstrative ord, der stadig bruges ubestemt, nemlig det før omtalte alsidige det (ubetonet) som subjekt i „personlige“ udtryk og adverbiet der (ligeledes ubetonet) i udtryk som: „Der var en gang en mand.“ Den opr. demonstrative betydning er, naar disse ord bruges saaledes, ganske glemt; de er fuldstændig svækkede og har mistet sin paapegende kraft.

Men naar altsaa selv det udviklede sprog, som har visse ubestemte pronomener, dog i visse tilfælde bruger

demonstrativer med ubestemt betydning, da forekommer det mig endnu mere naturligt, at man i sprogets ældste tider, da der endnu ikke havde udviklet sig egne pron. til betegnelsen af det ubestemte, kunde bruge et demonstrativ ogsaa for at henlede tanken paa noget, som ikke netop var forhaanden enten for den ydre eller den indre sans (altsaa heller ikke for nævnt i talen), idet de særlige omstændigheder i hvert enkelt tilfælde maatte gjøre det klart for tilhørerne, enten talen var om en bestemt foreliggende gjenstand eller ikke. Og dersom da enkelte eller et enkelt demonstr. offere blev benyttet om det ubestemte end andre, kunde deraf let udvikle sig et eller flere ubestemte pron., idet den opr. demonstrative betydning efterhaanden blev glemt.

Paa denne maade kunde altsaa ogsaa de ovenfor nævnte ubestemte pron. (quis o. s. v.) være fremgaaede direkte af et opr. demonstr. Roden ka (ki), som ligger til grund for quis, hvær o. s. v., ansees alm. for den samme (om end med en modifikation i fremlyden, der ialfald viser sig i de afledede sprog) som den, der ligger til grund for vort han og en hel række af demonstrativer: gr. keinos, e-kei o. fl., lat. -ce (-c), cis, citra, og i de germ. sprog engl. he, hither, t. hier, her (hierher) hin (hin und her), oldn. (hinn, hit?), hédra, hér, hédan (hen) o. s. v. Er dette rigtigt, da er det dermed godtgjort, at ogsaa pronominalroden ka opr. har været demonstrativ.

Men selv om pron. ka opr. var demonstr., er det dog ikke dermed givet, at den ubest. bet. er fremgaaet direkte af den demonstr.; den kunde muligens være fremgaaet af den spørgende bet., som hin rod ogsaa viser sig at have havt. Hvorledes har den da faaet spørgende bet.?

Spørgsmaal kan jo udtrykkes uden nogetsomhelst særegt spørgeord, blot ved spørgetonen, og at der fra først af skulde været særegne ord, som blot havde

spørgende bet., er lidet sandsynligt. Det viser sig ogsaa, at flere af de saakaldte spørgeord opr. ikke har spørgende bet. i sig selv. Saal. i latin spørgeordene -ne og num. Det første er aabenbart intet andet end negtelsen, den samme som i vort ældste sprog brugtes foran verber som i det ovenfor omtalte ne veit hvær og i Völuspá: sól that ne vissi. Brugt enklitisk (i enden af andre ord) har da dette ne faaet spørgende bet., ligesom ogsaa vi ofte kan bruge ikke, dels inde i spørgesætningen, dels efter hele sætningen (= ikke sandt?). — Num er = gr. nyn, t. nun, norsk nu (af roden nu, som opr. er = pron. na bl. a. i 1. pers. pl., sanskr. nas, gr. no, noi, lat. nos, og hvoraf ogsaa nava, novus, ny). Dette num er rigtignok i bet. nu alm. blevet til nunc, som tum blev tunc med tilføiet dem. -c(e), men er dog bevaret i den opr. tidsbetydning i etiam-num = etiamnunc og endnu kortere i nu-dius-tertius (iforgaars). Num havde altsaa ligesaalidt som -ne fra først af spørgende bet. Men ogsaa vi bruger ofte nu („naa“) spørgende.

I vort sprog pleier vi ellers oversætte num med mon. Vi siger ogsaa mon tro, og deraf sees, at dette mon egentlig er det gamle verbum, som var saa almindeligt i oldnorsk med bet. af fremtid eller mulighed, formodning, ligesom werden i tysk bruges i begge betydninger. Idet den opr. bet. af mon er glemt eller fordunklet, er det blevet til et spørgeord, der ikke længere føles som verbum, skjönt vi ogsaa siger skal tro i samme bet., i folkesproget maa tru (det er: kan man tro), ogsaa afkortet til blot tru (tro): „Tru det vardt so?“ — Mon var altsaa heller ikke fra først af spørgende.

Men det udviklede sprog har som sagt ogsaa spørgende pron. til at begjære oplysning om et enkelt ubekendt begreb i sætningen, medens de sidst omtalte spørgeord betegner hele sætningens indhold som

ubekjendt. Disse spørgende pron. er, som vi har seet, de samme, der ogsaa kunde have ubest. bet. Forskjellen er kun den, at medens de som ubestemte pron. kun løselig berører tingen som noget ikke nærmere bekjendt og derfor træder mere tilbage mellem de andre ord i sætningen, om ikke altid i plads, saa dog i betoning, kræver de derimod som spørgende pron. bestemt besked om det ubekjendte eller ubestemte og maa da altid træde sterkt frem i sætningen baade hvad plads og betoning angaar. Saal. i lat.: „Qvis adfuit?“ forskjelligt fra „adfuit quis“; i tysk: „Wer ist dagewesen?“ men: „Es ist wer dagewesen.“ Ligesaa i græsk.

Spørgsmaalet er nu atter her: har det spørgende pron. udviklet sig direkte af det paapegende, eller har det først udviklet sig af det ubestemte? Derom er meningerne delte. Schoemann og Windisch erklærer sig bestemt for det sidste, saal. at der med antydningen af den ubestemte eller ubekjendte gjenstand forbandtes en ved betoningen udtrykt begjæring om bestemtere oplysning. Men at et ord, som egentlig var paapegende, ogsaa kunde bruges spørgende, følger i grunden af sig selv og har ogsaa vist sig ved num, som endog er blevet til spørgeord. Bugge ser jeg skal have udtalt sig derhen, at snarere den ubestemte bet. har udviklet sig af den spørgende end omvendt. Efter min mening kan da den ubestemte bet. have udviklet sig snart — som vi har seet eksempler paa — direkte af den paapegende, snart af den spørgende, idet et løst henkastet og derfor afsvækket spørgeord uden svar vel kunde staa i betydningen: uvist hvem (hvad), eller hvem (hvad) ved jeg ikke (nescio quis). Men tilsidst viser ialfald saavel det ubestemte som det spørgende pron. tilbage til demonstrativ.

Forsaavidt som det spørgende pron. forlanger en bestemt paapegning af hvem eller hvad og altsaa med flid henleder den tiltaltes tanke paa det,

der spørges om, er jo ogsaa det et slags henvisningsord.

Det refleksive pron., som viser anaforisk tilbage paa subjekt af 3. pers., heder i vort oldsprog som i gothisk i akk. sik med det samme -k som i ek, mik, thik og egtl. for sek, der ogsaa findes, i gen. sîn, i dat. sér. Det er af samme stamme som lat. se, gr. he (for sve) og sê (pers. pron. for 3. pers.), sanskr. sva. Stammen er sva, som i lat. og oldn. ved bortfald af v blev se, eller sava af roden sa, som er et indogermanisk demonstr. Betydningen af stammen sva var egentlig selv, selvsamme: det var identitetspron., ligesom sama af det samme dem. sa, og det var saaledes fra først af ikke indskrænket til 3. pers., men kunde ligesom lat. ipse staa om alle personer. Deraf forklares da ogsaa passivdannelsen i lat. ved refleksivet se (som blev til -s, -re, -r) føiet til alle personer (undt. 2. p. pl.) samt verbernes refleksivformer paa -sk (st) i oldn. Ja endnu bruges i de slavisk-lettiske sprog refleksivet for alle personer, ligesom det samme undertiden finder sted i græsk og tildels i tyske mundarter, som: „Wir bedanken sich; ihr habt sich gewundert.“ Refleksivet er altsaa opr. et demonstrativ, og refleksivbetydningen er fra først af udtrykt paa samme maade som i engl. ved self og i græsk ved autos. *)

De possessive pron. er intet andet end adjektiviske former af de tilsvarende pers. eller refl.

Saa staar kun de relative pron. tilbage. Disse er dels de samme som de spørgende og ubestemte, saal. bestandig i latin, dels er de demonstrativer. Dette ligger

---

*) Medens vort alm. sprog nu blot har beholdt formen sig (og sin) som reflektiv pron., findes endnu i folkesproget den gamle dativ ser (ligesom mer og der) som pron. Jeg har selv hørt i Strandsbarn): „Han vil ha sitt ser“ (for sig selv). Saavel i skriftsproget som i folkesproget er derimod den samme gamle form meget hyppig i stivnet skikkelse som et nyt ord: sær (ser), i-sær, sær-skilt, sær-kjende, sær-syn med flere afledninger som særlig, særdeles og i folkesproget endog et verbum sera (Ivar Aasen).

undertiden fuldstændig i dagen, som i tysk der, die, das, der bruges baade som dem. og rel., ligesaa i engl. that, ligesom ogsaa af og til i vort sprog den, det: „Han staar midt iblandt eder, den I ikke kjende“ (Joh. 1,26); undertiden ogsaa hos nyere forfattere: „Ikke rigere end han var, burde han sælge hesten, den han kunde faa betalt med 40 daler“ (Jonas Lie). Saal. ogsaa i græsk med de to pron., som kan være relative, af hvilke det ene, af stammen sa eller ta, alm. er dem., sjældnere rel., det andet, af stammen ja, opr. vel blot i (lat. is, ea, id), alm. er rel., sjelden dem.

Andre relativter er dunklere, saal. især det almindeligste relativ i oldnorsk, det ubøielige er, i ældre form es. Dette er bruges baade som substantivisk rel., som adv. og som „konjunktion.“ Det syntes at ligge nær at antage (som Grimm gjorde), at dette er = es var det samme som det gothiske dem. pron. is, ita = lat. is, id, tysk er, es, afroden i, pronominalstamme for 3. pers., hvoraf ja vel kun er en udvidelse, der i sanskr., zend og græsk har afgivet rel. pron. Men formen, der maatte være en stivnet nom. sing. m. (= is, t. er), vilde dog være besynderlig, ligesom ogsaa, at ordet i oldn. skulde være blevet udelukkende rel., skjønt det i de nærmest beslegtede sprog var udelukkende dem. Andre har derfor antaget, at oldn. er (es) snarere er det samme som goth. izei (udt. isi), som er det nævnte dem. is + ei (udt. i), et ubøieligt rel. ord, som hænges i enden af andre pron. og opr. synes at være en stivnet kasus af den samme gamle pronominalstamme ja (= i). Dette izei, hvoraf den første del altsaa er nom. sing. m., bruges merkeligt nok ogsaa i pl., som om det allerede var et stivnet alm. rel. Ialfald er det oldn. er (es) fuldstændig stivnet i sin form og gjælder som alm. rel. ord, der kan repræsentere alle kasus og staa som rel. adv. og som konjunktion. Opr. er da dette rel. sandsynlig et dem.

Vort almindeligste relativ er som. Dette ord er ogsaa ubøieligt og bruges ikke alene substantivisk i alle forhold undt. eieforholdet, men ogsaa som adv. i dagligtalens „der som“ (om sted) og i „hvor som helst“ samt endelig som „konjunktion“ i mangfoldige forbindelser: saa som, ligesom, just som, ret som, netop som, bedst som, efter (alt efter) som, dersom, saasom, eftersom, saa sandt som, for saa vidt som o. s. v.

Den oldnorske form er sem, hvis e er bleven fordunklet til u, o af det flg. m; i folkesproget heder det sum, som, ogsaa udtalt so. Det gamle sem var dog oftere konjunktion (eller adv.), sjeldnere = er som subst. rel.; i Edda var det endnu kun sammenligningspart. undt. i des eneste digte. (Nygaard Eddasprogets Syntaks s. 87.)

I tysk finder vi med samme betydning et gammelt sam, der endnu er bevaret i gleichsam = ligesom, og i det ældre sprog har flere former, som same, sami, aabenbart af adj. sam (idem), oldn. samr, sami, vort samme, opr. sama, der antages for en superlativ af dem. sa og svarer til gr. hama, homos, lat. simul, sammen, — en stamme, som forekommer i en mængde sammensætninger og afledninger, deriblandt i den hyppige afledningsendelse for adjektiver -sam i tysk, vort -som, oldn. -samr med betydning af sammenhæng, eiendom eller eiendommelighed og tilbøielighed.

Ordet sem var altsaa opr. et demonstrativ; men medens vi i ældre tysk finder det tilsvarende sam baade som dem. og som rel., findes sem i oldnorsk kun som rel. Ligesom adj. samr, sami betegnede personens eller tingens identitet, betegner sem som adv. (konj.) overensstemmelse i maade og omstændigheder. Paa grund af denne betydning maatte der altid, hvor dette ord anvendtes, være en dobbelthed i udtrykket og en dertil svarende dobbelthed i virkeligheden, idet to led sammenlignedes og viste sig identiske eller overensstemmende. Derfor forekommer sem stadig i korrela-

tion eller samsvarende udtryk; men medens man i ældre tysk ofte finder sam i begge de korresponderende led (ligesom ogsaa so i begge, sml. vort „saa mange hoveder, saa mange sind“), findes sem i norsk kun i det ene, det for tanken underordnede led og hyppigst i korrelation med adv. svá (t. so). Var sem maaske opr. en lokativ paa i af samr, var det jo naturligt, at det kom til at korrespondere med et adv. som thar eller svá og kunde bruges om alle slags omstændigheder, baade sted og tid og maade og betingelse og aarsag, som det endnu kan bruges.

Merkeligere er det, at dette adverbiale sem kunde gaa over til substantiv i sætningen og saal. efterhaanden blive til vort almindeligste relativpronomener. Der til findes dog adskillige analogier. Saaledes bruges i oldn. det nævnte adv. svá af og til for forskjellige kasus af dem. sá, sú, that (se Fritzner). Sml. vort adjektiviske saa: i saa fald, i saa maade, i saa henseende. Og i ældre tysk bruges det tilsvarende so (relativt) ikke blot som adv., men indtræder i mht. ogsaa i det alm. relativ-pronomens sted, altsaa som subst. i sætningen og det for hvilkensomhelst kasus saavel i plur. som sing., hvad der ogsaa har været alm. i nyere tysk og endnu findes hos digtere, skjønt det nu betragtes som forældet: „Röschen, so der Mutter Freude, so der Stolz des Dorfes war“, siger Hölty.

Ganske analog er ogsaa brugen af engl. as i vulgarsproget: det „er fra rel. sammenligningspartikkel gaaet over til rel. pron.“ (Joh. Storm Engelsk Filologi I s. 147). „Every gentleman as has lived here has kept his word, Sir, as af course anybody as calls himself a gentleman does“, heder det hos Dickens. Ligesaa hos Shakespeare. „Ligesom man sagde baade such as og such which, saa kom man derved til at bruge baade that which og that as.“ „Det er, siger Storm, egentlig such as, der danner overgangen.“ Paa

samme maade forholder det sig vel netop ogsaa fra først af med vort sem; det korresponderede egentlig med et svá (eller thar ell. lign.), derfor ogsaa med slikr, slikt, som indeholder et svá, sva, eg. den samme stamme som i refleksivet (slikr = svaluks; goth. svaleikas, t. solch, engl. such, ligesom engl. which, t. welch er hvilikr); men fra slikr sem, slikt sem var overgangen let til så sem, sü sem, that sem, der jo ofte har samme bet. som slikr sem, og saaledes blev det da alm. rel.

En lignende brug af et rel. adv. findes i tyske dialekter, hvor adv. wo ofte erstatter alm. rel. Det samme findes i nygræsk. (Se Jolly i Curtius's Studien VI s. 235 og 239).

Ja ogsaa i vort eget sprog har vi et ganske lignende tilfælde af nyere dato. Der er et andet nu meget alm. rel. pron., nemlig der. Dette er ogsaa ubøieligt og bruges nu kun som subjekt, men i ældre dansk ikke sjelden ogsaa i andre forhold i sætningen. Saal. i folkevisen:

Og det var stolten Adelus,
der han til jorden vog.
Vog han der den unge-brud,
for sengen, som hun stod.

Her staar det som objekt. Det kan ogsaa staa som hensynsbetegnelse:

Det er Ebbe, eders broder,
der jeg haver givet min tro.

Ligesaa afhængigt af en præposition, der da kommer bagefter ligesom ved som:

Det er alt under linde din,
der jeg mon efter traæ. — Eller som det et andet sted heder (om viben):

Kunde hun end varge den lidel tue,
der hun skulde bygge paa.

Ser man nærmere paa det sidste eks., bliver det dog vel klart, at dette rel. pron. egentlig ikke er subst., men adv. „Der hun skulde bygge paa“ er = derpaa (j: hvorpaa) hun sk. b. Saal. kan ogsaa i det første eks. „der han til jorden vog“ være = han vog til jorden der (ligesom i næste linje), og dette er igjen = som han vog til jorden der. Men da er jo dette der heller ikke egentlig rel. pron., det er intet andet end det alm. dem. adv., og dette der, som er adv., men opr. som alle adv. en nominalform, thar, af pronominal-rodten ta, ligesom hvar af ka og hér (t. hier) af ki, er saa igjen ligesom ogsaa hvor og her gaaet ind i substantiviske forhold i sætningen, saadanne som i de hyppige forbindelser: hvorpaa, herpaa, derpaa, hvormed, hermed, dermed o. s. v. = paa hvilken osv. — forbindelser, som allerede i det gamle sprog ofte forekommer, men stadig som to ord, der endnu ikke er gaaede sammen til et og derfor kan skilles ved andre ord, ligesom i visen: der hun skulde bygge paa. Heri har man da en senere analogi til den ældre overgang fra adv. sem til subst. sem; men her har vi ogsaa et eks. paa overgang fra dem. til rel. Naar det heder i visen:

De vildene dyr, i skoven var,

de glemte deres spring at springe, —

da er dette det samme som: de vildene dyr, der var i skoven, og dette igjen = de v. d., som der v. i sk. eller endelig = som var i sk. Enten her staar som eller der eller begge dele eller ingen af delene, er for meningen fuldstændig ligegyldigt. Det synes altsaa, som det ikke er noget af disse ord i sig selv, der gjør sætningen til bisætning. Og dersom disse ord opr. ikke var relativer, kunde jo heller ikke de fra først af gjøre nogen sætning til relativsætning eller bisætning. Dette gjør dog nu som og ligesaa det gamle sem bestandig; men deraf følger ikke, at det altid har været saa.

Hvad skulde det da være, som fra først af gjorde en sætning til bisætning? Ganske vist intet andet end selve tanken eller tankeforholdet. Oprindeligt var aabenbart alle sætninger hovedsætninger, og endnu den dag i dag kan vi i regelen bruge en hovedsætning for at udtrykke en bitanke ligesaa vel som en bisætning. Men naar den ene sætning efter meningen kun sættes for den andens skyld og derfor tilsidst ligesom gik ind i den anden, da blev den til bisætning, uden at fra først af noget enkelt ord udtrykte underordningen. Var der da et pron., som pegede fra den ene sætning over i den anden — det kunde være der, og det kunde mangle —, da blev dette ganske naturligt med tiden til et bindeord mellem dem, særligt som relativ eller underordnende konjunktion. Det var altsaa da en ny betydning, som selve det opr. ubetegnede tankeforhold lagde ind i pron., der saal. tilsidst blev en bærer af og et udtryk for dette forhold mellem sætningerne. Tydeligst viser dette sig i korrelationen, hvor der er et pron. i hver af sætningerne, som peger ud over sin egen sætning, saa at ingen af sætningerne er ganske selvstændig, idet pron. i den ene sætning ligesom fremkalder et spørgsmaal, hvorpaa den anden giver svaret. Og her kan vi undertiden den dag i dag have samme ord, og det et demonstrativ, i begge led brugt som korrelativ: „Saa mange hoveder, saa mange sind.“ — „Dens brød du æder, dens vise du kvæder.“ — „Det ein veit, det veit ingen, det tvo veit, det veit alle.“ — „Dess meir ein bannar gjeiti, dess betre trivst ho.“ — Derfor kan det da ogsaa undertiden være et spørgende pron., der indleder bisætningen; en opr. spørgende hovedsætning kunde nemlig ogsaa blive til bisætning ved at gaa sammen med en anden: „Har du gjort det, da er du en bedrager“ — opr. „Har du

gjort det? — Da er du en bedrager.“ — „Jeg spørger dig, hvad du har gjort“ — opr. „Jeg spørger dig: hvad har du gjort?“ — Saal. ogsaa, naar spørgende pron. er blevet til rel.: „Hvo mig elsker, han holde mine bud“ — opr. „Hvo elsker mig? — Han holde mine bud.“ — Paa denne maade maa det forklares, naar flere sprog (og latin stadig) bruger spørgende pron. som rel.

Vi er saaledes komne ind paa sætningsforbindelsens og konjunktionernes omraade. Ogsaa her har pronomenet spillet en hovedrolle, idet alle relative og de vigtigste konjunktioner er fremgaaede af denne ordklasse. Det er det sidste trin i udviklingen af disse ords mangfoldige anvendelse.

Men konjunktionen og sætningsforbindelsen kræver en egen udredning. Her var maalet ikke fuldstændighed i opregningen af former, men kun et orienterende overblik. Det var en samlende synsmaade, ikke de mangfoldige enkeltheder jeg vilde fremholde. Det haaber jeg er blevet klart, at pronomenerne ikke blot er et slags suppleanter for andre ord („stedord“), men udgjør en ganske eiendommelig og selvstændig ordklasse, der har den største betydning for sproget i det hele og staar i en bestemt modsætning til alle andre ord. Vistnok er grænserne ogsaa her flydende: et indholdsord kan synke ned til pronomener (som man), og en pronominalrod kan af og til hæves til indholdsord (som i adj. ny). Men som pronomener har disse ord helt igjennem en bestemt karakter, de er fra først til sidst henvisningsord af den alsidigste anvendelighed. Pronomenet kan bruges om hvadsomhelst eller hvemsomhelst, da det ikke er navn for noget somhelst bestemt, men et slags navn for alt. Det betegner tingen ikke efter dens

væsen, efter hvad den er i sig selv, men kun efter et øieblikkeligt, skiftende, tingens væsen uvedkommende forhold til noget andet, oprindeligt til den talende og i rummet.

Saaledes fandt vi først i pronomenet et i aller-egentligste forstand henvisende, paapegende ord, som blev et baand mellem talen og udenverdenen — oprindeligt talens eneste gjenstand —, og saaledes knytter pronomenet den dag i dag vor tale til dens gjenstand i rummet, navnlig da i dagligtalen, mindst naturligtvis i bøgerne. Ved saaledes at henføre talens gjenstand til dens bestemte sted i rummet dannede dernæst pron. verbalformen og senere det egentlige nomen og blev derved det element, som hjalp til at binde den enkelte sætning sammen til et ordnet og sammenhængende helt. Fra den stund af kunde pron. ogsaa henvise paa hvadsomhelst i selve talen eller bruges gjenoptagende, baade for enkelte ord, for subst., adj., verb., adv., og for et helt udsagn: Er han præst? Ja det er han. — Er han syg? Ja det er han. — Arbejder han? Ja det (= arbejder) gjør han. — Er han hjemme? Ja det er han. — Er han en tyv? Det har ikke jeg sagt. — Og endelig finder vi i det fuldt udviklede sprog atter pron. formedelst dets henvisende og sammenknyttende kraft i form af rel. og konjunktion som bærer af forbindelsen mellem flere sætninger og særlig mellem hoved- og bisætning.

Den sidste anvendelse er ikke den mindst merkelige; den hænger paa det noieste sammen med hele sætningslæren. Pron. gaar som en rød traad gennem den hele sprogbygning; det er som rendingen i en væv, hvor realordene er islætten.

Lidt om Konjugationsschemaet i Latin.

(af Rektor V. Voss).

Naar man betragter den latinske Verbalflexion, saaledes som den staar opført i de almindeligst brugelige Grammatiker, vil man snart komme til Erkjendelse af, at de Fremskridt, den nyere Sprogvidenskab har gjort, har havt liden Indflydelse paa Ordningen af denne. For blot at nævne et Exempel, vil den Maade, hvorpaa Verberne nævnes a verbo, vise sig for den kyndige at være saaledes, at den fra det moderne Standpunkt maa ansees aldeles forkastelig. At sige amo, amavi, amatum, amare, er det samme som at sige: timo, timeso, tetimeka, timan i Græsk, hvilket nu ingen falder paa at gjøre. — I de følgende Linjer vil jeg forsøge at fremsætte en i mine Tanker rigtigere og med Videnskabens nuværende Standpunkt mere overensstemmende Methode for dette og for Konjugationsschemaet i sin Helhed.

Den hidtil brugelige Methode er den fra Oldtiden overleverede og har Alderens Hævd. Den er forsaavidrigtig, som den opstiller de to Tempusstammer først, som er nødvendige at kjende for at kunne konjugere et Verbum, nemlig Præsens og Perfektum, og dernæst Supinum, fordi dette er en aktiv Form og deraf efter den ældre Antagelse Perfektum Participium dannes. Dette sidste kan endnu gaa an, fordi disse to Former stemmer overens — ender Supinum paa tum, ender Perf. Part. paa tus, ender Sup. paa sum, ender P. P. paa sus; men det giver Eleverne et falskt Begreb, fordi Supinum, som bekjendt, er en yderst sjelden Form, medens Perf. Part. er uendelig hyppigt. Derfor har Rektor Schreiner med Rette optaget denne Form i 2den Udgave af sin Grammatik istedetfor Supinum, og ligesaa Skolebestyrer P. Voss i sin nye Udgave af „latinske Klassikere.“ Thi Formen paa tus spiller næsten samme Rolle i Latin som i Tysk og Norsk For-

men paa *t*, idet den benyttes som Perf. Part. Passiv.

At man i ældre Tider fandt paa at nævne Præsens Infinitiv som den fjerde Hovedform, kom rimeligvis deraf, at man ved dettes Hjælp troede at kunne bestemme Konjugationen. Dette slaar vistnok til for 1ste, 2den og 4de Konjugations Vedkommende, derimod ikke for 3die, da Infinitivendelsen her ikke ialfald for Synet adskiller sig fra Infinitivendelsen i 2den Konjugation. Men da Infinitivendelsen kun hjælper til at finde Præsensstammen, bør Infinitivet, hvis det skal beholdes, ialfald sættes efter Præsens Indikativ, saaledes som Professor Weisse gjør i sin Grammatik, f. Ex. *amo, amare, amavi, amatus*. Ved den almindelige Methode, at sætte Infinitiv sidst, indtræffer ofte det Tilfælde, at Eleven kommer til at lede efter dette, da det er adskilt fra Præsens, hvortil det jo hører: f. Ex. *cado, cecidi, casum*, hvor man nu maa gaa tilbage til Præsens for at finde Infinitiv *cadere*.

Imidlertid er det aldeles ikke nødvendigt at nævne Infinitiv for at faa vide, efter hvilken Konjugation Verbet gaar. Da 1ste Konjugation har Karaktertogsstavet *a*, 2den *e*, 3die en Konsonant eller *u*, 4de *i*, vil det være tilstrækkeligt for at bestemme denne, blot at opløse 1ste Person Singularis Præsens Indikativ i 1ste Konjugation i den ukontraherte Form: *amao*, istedetfor *amo*. Altsaa: *ama-o, amavi, amatus, crea-o, creavi, creatus, mone-o srib-o, audi-o*, idet man lærer Eleverne, at 1ste Person altid sammentrækkes ligesom i Græsk *timao* til *timo*. Denne Maade er fuldkommen tilstrækkelig.

Jeg har selv i mange Aar brugt en lidt anden Methode, idet jeg har ladet Eleverne nævne Præsensstammen først, for at denne Form, hvoraf alt, hvad der hedder Præsens, Imperfektum og Fut. simplex dannes, rigtig kan indprentes i deres Bevidsthed. Derfor siger de: *ama, amo, amavi, amatus; mone, moneo, monui*,

monitus; scrib, scribo, scripsi, scriptus, minu, minuo, minui, minutus; audi, audio, audivi, auditus. Deponentia: hortā, hortor, hortatus sum; vere, vereor, veritus sum; ut, utor, usus sum: parti, partior, partitus sum. Ved denne Methode indprentes strax Konjugationen; thi nævnes ama først, ser Eleven, at Verbet gaar efter A Konjugationen osv. Konjugationssystemet opsættes saaledes:

ama. Præsens Indikativ amo, Konjunktiv ame-m, Imperativ ama, Inf. amare, Particip. ama-ns. Passiv: amor, ame-r ama-re, ama-ri, ama-ndus.

Imperff. Ind. ama-bam, Konj. ama-rem. Fut. simpl. ama-bo,
ama-bar ama-rer ama-bor.

mone, mone-o, mone-am, mone, mone-re, mone-ns,
mone-or, mone-ar, mone-re, mone-ri, mone-ndus,
mone-bam, mone-rem, mone-bo,
mone-bar, mone-rer, mone-bor.

scrib, scrib-o, scrib-am, scrib-e, scrib-e-re, scrib-e-ns,
scrib-or, scrib-ar, scrib-e-re, scrib-i, scrib-e-ndus,
scrib-ebam, scrib-e-rem, scrib-am,
scrib-ebar, scrib-e-rer, scrib-ar.

audi, audi-o, audi-am, audi, audi-re, audi-e-ns,
audi-or, audi-ar, audi-re, audi-ri, audi-e-ndus,
audi-ebam, audi-rem, audi-am,
audi-ebar, audi-rer, audi-ar.

Ved denne Methode freinlyser det, hvorfor e i 3die Konjugation er kort, nemlig som Bindelyd.

Perfektum dannes paa to Maader:

a. svagt, b. stærkt.

a) Det svage Perfektum lægger si eller vi (efter en Konsonant i) til Verbalstammen.

b) Det stærke lægger blot i til. Det dannes enten ved Reduplication eller ved Vokalforlængelse: cad, cado, cecidi; ag, ago, egi; leg, lego, legi.

Verbalstammen stemmer i de regelmæssige Verber overens med Præsensstammen, kun maa e bortkastes i 2den Konjugation:

ama, mon-e, scrib, audi.

Perf. Part. dannes ved at tilføie enten tus eller sus (i Verba med Dentalstammer) til Verbalstammen.

Kan Eleven konjugere fui og de deraf dannede Tider: fui, fuerim, fueram, fuisset, fuero, fuisse, behøver man i Grunden ikke at opføre disse Formersærskilt for de forskjellige Konjugationer.

I Lighed med Perf. Part. tus dannes:

Sup. tum, tu, Fut. Part. turus, Fut. Inf. turus-esse, og af Perf. Part. med Tider afsum Perf., Plusk., Fut. ex. i Passiv.

De anomale Verber opstilles saaledes:

es, sum, sui; potes, possum, potui,

fer, fero, tuli, latus,

vel volo, volui,

nol, nolo, nolui,

mal, malo, malui,

i, eo, ivi, itum.

Verba med indskudt i: cap, cap-i-o, cepi, captus; mor, mor-i-or, mortuus sum.

O p g a v e r

ved

Middelskolens Afgangsexamen i 1883.

I Norsk Stil.

Fortæl om de vigtigste Metaller og deres Anvendelse.

I Tydsk Stil.

Varus's Overmod vakte snart det tyske Folks Frihedsfølelse. Han havde allerede før som Statholder i

Syrien vundet en sørgelig Berømmelse, idet man sagde om ham, at han var kommen fattig til en rig Provins og var vendt rig tilbage fra en fattig. Skuffet ved Befolkningens ydre Ro kom han paa den ulykkelige Tanke, at han kunde behandle Tyskerne, som om deres Land allerede var en romersk Provins. Misfornøielsen blandt de tyske Folkestammer blev derfor daglig større, og det lykkedes en ung Fyrste, den ædle Herman, at op-
hidse dem til Kamp mod Tyrannerne. Denne var en saameget farligere Fiende for Romerne, da han noie kjendte baade deres Sprog og Krigskunst og desuden havde forstaaet at vinde den romerske Statholders Tillid. Varus gav ham og hans Venner det Hverv at samle Tropper til Hjælp for Romerne mod en tysk Stamme, der havde grebet til Vaaben. Førgjæves ilede en tro Ven af Romerne til Varus, advarede ham paa det mest indtrængende og meddelte ham de sammensvornes Planer. I sit blinde Overmod vilde den stolte Romer ikke opgive den Beslutning, han engang havde fattet. Medens Herman var beskjæftiget med at samle og bevæbne de Tropper, der skulde angribe Romerne, marscherede disse ind i de uveisomme Skove uden at aue den Fare, der truede dem.

I Latinsk Stil.

Da Keiser Aurelianus kom til Tyana ¹⁾, en vel befæstet By i Cappaocien, og fandt dens Porte lukkede, blev han vred og sagde: „Naar jeg bliver Herre ²⁾ over Byen vil jeg ikke lade en Hund tilbage ³⁾ i den.“ Da de efter Bytte meget begjærlige Soldater hørte dette, glædede de sig hoiligen. Heradamo, en Tyaneisk ⁴⁾ Borger, forraadte Byen af Frygt for, at han selv i det almindelige Blodbad skulde blive dræbt. Fædrelandsforræderen led den Straf, han havde fortjent; Keiseren lod ⁵⁾ ham nemlig ⁶⁾ hænge. Men da Soldaterne forlangte, at Byen skulde overgives dem til Plyn-

dring, angrede han Løftet. Han skal derfor have svaret dem: „Jeg sagde, at jeg, naar Byen kom i min Magt, ikke vilde lade en Hund tilbage i den; griber da eders Vaaben og dræber alle Hunde i Tyana.“ Saaledes skuffede ⁷⁾ Keiseren Soldaternes Havesyge og skaanede Indvaanerne.

¹⁾ Tyana, æ. ²⁾ Udtrykkes ved potior. ³⁾ Lade tilbage, oversæt: efterlade. ⁴⁾ Tyanaeus, a, um. ⁵⁾ Udtrykkes ved Verbet befale. ⁶⁾ Næmlig. Overs. thi ⁷⁾ Skuffe: eludo.

I Engelsk Stil.

Da Hertug Philip en Aften spadserede omkring i sin Hovedstads Gader, bemærkede han en Mand, som laa paa Jorden i dyb Søvn. Det faldt ham da ind at spille Manden et Puds. Han lod ham bære op paa Slottet, hvor Tjenerne efter at have afført ham hans Pjalter og taget paa ham en fin Skjorte og Nathue lagde ham i Fyrstens Seng. Manden blev, da han vaagnede, meget forbauset over at se sig omgivet af Tjenere, hvoraf den ene var stadseligere klædt end den anden. De spurgte, hvilken Dragt hans Hoihed vilde tage paa den Dag, og da de trods hans Forsikringer om, at han ingen Prins var, men kun en stakkels Skoflikker, gjentog sine Spørgsmaal, som om de ikke forstod ham, lod han dem klæde sig paa og fandt sig roligt i ¹⁾ al den Ære, man viste ham. Men ved Aftensmaaltidet tog han saa rigeligt til sig ²⁾ af Vinen, at han blev drukken. Da blev han atter iført sine Pjalter og baaret ud til det Sted, hvor man havde fundet ham. Her vaagnede han igjen, saa sig forbauset omkring og gik saa hjem og fortalte sin Kone, hvilken snurrig Drom han havde havt.

¹⁾ Finde sig i: to bear. ²⁾ til sig oversættes ikke.

I Regning og Konstruktionstegning.

(For Gutter).

No. 1.

Af en Ladning Byg er det underste, næmlig 320

Hektoliter, som udgjør $\frac{1}{5}$ af Lasten, bedærvet og sælges af den Aarsag strax ved Auktion for Kr. 11,25 pr. Hektoliter, det vil sige $93\frac{3}{4}$ pCt. af Indkjøbsprisen. Af det ubedærvede Byg sælges samtidig 680 Hektoliter for Kr. 13,50 pr. Hektoliter. Resten, der opbevares i Magazin, indtil Salg sker, svinder herunder 0,5 pCt. Hvor meget maa der forlanges pr. Hektoliter af dette, naar Fortjenesten ved den hele Handel beløber sig til 8,95 pCt.?

No. 2.

Udfør følgende Beregninger:

$$500 - 467,085; 3,42 \times \frac{2}{9}; 0,0324 \times 0,062; 5\frac{1}{4}: 0,007.$$

No. 3.

Et Jordstykke har Form af et retvinklet Triangel, hvis ene Kathet er 100 m., den anden 65 m. lang. Jordstykket skal deles i to lige store Dele ved en Linie parallel med den længste Kathet. Beregn Halveringsliniens Længde og dens Afstand fra den parallelle Side med saa stor Nøjagtighed, at Feilen er mindre end 1 cm. Logarithmer maa ikke anvendes.

No. 4.

Der er givet en Cirkel, et Punkt A i dens Periferi og et Punkt B udenfor samme. Cirkelens Radius være 3 cm., Afstanden fra B til Centret 6 cm. og Afstanden fra A til B 4 cm. Konstruer en Cirkel, der gaar gennem B og berører den givne Cirkel i A. Forklar Fremgangsmaaden.

Regning og Konstruktionstegning.

(For Piger).

No. 1.

Af en Ladning Byg er det underste, nemlig 320 Hektoliter, som udgjør $\frac{1}{5}$ af Lasten, bedærvet og sælges af den Aarsag strax ved Auktion for Kr. 11,25 pr. Hektoliter, det vil sige $93\frac{3}{4}$ pCt. af Indkjøbsprisen. —

Af det ubedærvede Byg sælges samtidig 680 Hektoliter for Kr. 13,50 pr. Hektoliter. Resten, der opbevares i Magazin, indtil Salg sker, svinder herunder 0,5 pCt. Hvormeget maa der forlanges pr. Hektoliter af dette, naar Fortjenesten ved den hele Handel beløber sig til 8,85 pCt.?

No. 2.

Udfør følgende Beregninger:

$$500 - 467,085 : 3,42 \times \frac{2}{9}; 0,0324 \times 0,062; 5\frac{1}{4} : 0,007.$$

No. 3.

Der er givet en Cirkel, et Punkt A i dens Periferi og et Punkt B udenfor samme. Cirkelens Radius være 3 cm., Afstanden fra B til Centret 6 cm. og Afstanden fra A til B 4 cm. Konstruer en Cirkel, der gaar gennem B og berører den givne Cirkel i A. Forklar Fremgangsmaaden.

Udfaldet af Middelskolens

	Norsk Stil.	Tydsk Stil.	Latinsk Stil	Mathematik skriftlig.	Religion.	Norsk.	Latin.	Tydsk.
A. Latinlinjen.								
1. Nikolay Aarestrup	2.5	3	3.5	4	2	1.5	2.5	2
2. Halvard Aase . .	2	1	1.5	1	1.5	1.5	1.5	1
3. Kristian Bugge . .	2	2	3	4	2	1.5	2	2
4. Herman Fjelde . .	2.5	2	1.5	2	2.5	1.5	2	2
5. Ingebrigt Hjertoft	3	2.5	2	3	2	1.5	3	2
6. Analius Godtaas .	3	3	2	2	2	1.5	1.5	1.5
7. Karl Haasted . . .	3	1	2.5	4	1	1.5	1.5	1.5
8. Ragnvald Ibenfeldt	2.5	1	2.5	4.5	1	2	2.5	1
9. Mikael Mikaelson	2	1.5	4	5	3	1.5	3.5	2
10. Johannes Sandborg	2.5	2	3	1	2.5	2.5	2	2.5
11. Andreas Saxegaard	3	2.5	3	1	2	2	2.5	2
12. Martin Saxegaard	2.5	2.5	3	1.5	2.5	2.5	2.5	1.5
13. Peter Slyngstad .	2	2.5	2	4.5	2	1.5	4	2.5
14. Immanuel Stang .	3.5	2.5	3	3	1.5	2	2	3
15. Lars Stang	2.5	1	2	3.5	3	2	1.5	1.5
16. Ludvig Vestre . .	2	3	4	2.5	2	1.5	3	2.5
B. Engelsklinjen.								
			Eng. Stil.				Eng.	
1. Karl Barlinthaug .	2.5	1.5	2	1.5	2	3.5	3	3
2. Thore Engesæt . .	1.5	1	1	1	1	1	1	1
De Rejicerede:								
A. Latinlinjen.								
	3	2.5	4	5				
	3	3	5	4.5				
	4	3	3.5	6				
	2	3.5	5	5				
B. Engelsklinjen.								
	3.5	3.5	3	5				

Afgangsexamen i 1883.

	Fransk.	Historie.	Geografi.	Naturkundskab.	Regning og Geometri.	Skrivning.	Tegning.	Sam.	Gymnastik.	Hovedkarakter.	Flid.	Opførsel.
2.5	1.5	3.5	3	3	1	2.5	25.5	14	2.5	2.54	1	2
1.5	1	1.5	1	2	1.5	2	19.5	14	1.5	1.39	1	1
1.5	1	1.5	1	3	2	3	28.5	14	2	2.04	1.5	1.5
2.5	1	2.5	2.5	2.5	2	3.5	29.5	14	2.5	2.11	1	1
1.5	1.5	2	2.5	2	2	3	31	14	2	2.21	1	1
2	1.5	3	1.5	1.5	3	4	28	14	2.5	2.00	2	2
2	1	3.5	2	2	2.5	3	27	14	2.5	1.93	1	1
2	2	2	2	4	2.5	3	33	14	2.5	2.36	2.5	2
2.5	1.5	2	2.5	1.5	1.5	4	37	14	2	2.64	2	2
2.5	2	2.5	2	1.5	1.5	2.5	29.5	14	2	2.11	2	2
2	2.5	2	2	2	3	3	31	14	3	2.21	2.5	2
2	2.5	2.5	1	1.5	2.5	4	30.5	14	3	2.18	1	1
2	1	1	2.5	2.5	2.5	2	32	14	2.5	2.32	1	1
2.5	1	3	2	2.5	2.5	2	34.5	14	2	2.46	1.5	1
2	2	2	2	2	1.5	2	29.5	14	2	2.11	1.5	1.5
2.5	3.5	3	1.5	2	2	2	35.5	14	2.5	2.54	2	1
2	3	2	1.5	1.5	1.5	1	31.5	15	2	2.10	1	1
1	1	1.5	1	1	1	1	16	15	2.5	1.07	1	1.5

Udfaldet af Middelskolens

	Norsk Stil.	Tydk Skil.	Latinsk Stil.	Mathem. skriftlig.
C. Privatister.				
1. Marie Bugge	2	1.5	1.5	2
2. Lina Devold	2	1	2.5	2.5
3. Berentine Heggen	2.5	1	2	2
4. Johanne Hoel	2	1.5	3	2.5
5. Ludvikka Ibenfeldt	2.5	1.5	2.5	4
6. Augusta Olsvig	2	2	1.5	1
7. Pauline Sanne	2	1	2	3.5

De til Universitetet i 1883 afgaaede Elever fik ved Ex. artium følgende Karakterer :

Navne.	Fødested og Fødselsaar.	Forældrenes Navne.	Metersmaal.														Hoved- karakter.
			Lat. Overs.	Math. skriftl.	Religion.	Oldnorsk.	Lat. mundtl.	do.	Græsk.	do.	Fransk.	Historie.	Mat. mundtl.	Ordenstal.	Antal Fag.		
1. Knud Edvard Ekrol	Aalesund 2 ¹ / ₅ 1864.	Skolelærer Ekrol, Barbra, f. Geist.	3	3	3	3	2	3	2	3	4	3	1	3	33	12	Hand il- laudabil.
2. Herman Ellefsen . . .	Aalesund 2 ⁹ / ₅ 1864.	Kjøbmand H. Ellefsen. Anna Kristiansdt.	3	3	2	3	1	1	2	1	2	2	1	4	25	12	Laudabl.
3. Klaus Hoel	Aalesund 3 ¹ / ₅ 1865.	Kjøbmand P. Hoel, Nilsine, f. Nielsen.	3	3	2	2	1	2	2	1	2	3	1	1	23	12	do.
4. Knud Liaaen	Borgund 3 ³⁰ / ₅ 1864.	Skibsbygger N. Liaaen, Johanne Knudsdt.	2	2	1	2	1	3	2	2	2	2	1	1	21	12	do.
5. Enok SørDAL	Søvde Sogn 2 ²³ / ₅ 1862.	Gdb. A. Abrah. SørDAL, Vendel Knudsdt.	3	2	2	2	1	2	1	2	2	1	1	3	22	12	do.
6. Hjalmar Thomæs . . .	Vadsø 6 ⁷ / ₅ 1864.	Overtoldb. S. Thomæs- Benjamine, f. Olsen.	3	2	2	3	1	2	2	1	2	2	3	3	27	12	do.
7. Hilmar Wastrand . . .	Aalesund 1 ¹ / ₂ 1862.	Gaardb. K. Wastrand, Anne Olsdt.	3	3	2	2	1	3	2	1	2	1	2	1	23	12	do.

Til den nuværende Examen artium, som skal afholdes ved Aalesunds Skole,
er der anmeldt 11 Elever.

Skoleefterretninger.

Skolens Regnskab

for Budgetaaret 1882—1883 stiller sig saaledes:

A. Indtægter:

1. Beholdning fra forrige Budgetaar:		
a) Restancer	Kr. 327.90	
b) Kontant	„ 2806.86	
		Kr. 3134.76
2. Skole- og Indskrivningspenge	Kr. 12516	
+ Kr. 120	„	12636.00
(Ved Budgetaarets Udgang havde Skolen 132 Disciple, hvoraf 8 med hel og 7 med halv Friplads).		
3. Kommunens Bidrag for Budgetaaret..	„	3600.00
4. Renter, af Skolens Legater og andre Kapitaler	„	3199.40
5. Andre Indtægter	„	264.00
6. Tilskud af Statskassen	„	14985.00
7. Renter $4\frac{1}{2}$ % af Kr. 1200 (tilhørende Skolens Grundfond) fra $\frac{30}{9}$ til $\frac{31}{12}$ 1882	„	13.35
		<u>Kr. 37832.51</u>

B. Udgifter.

1. Lønninger:		
a) Gage til de kgl. ansatte Lærere	Kr. 20600.00	

b) Gage til Klasselærerne	Kr.	6458.33	
c) Timeunder- } fast... "		936.17	
visning } extrd.. "		488.30	
d) Andre Lønninger (Kasserer, Pedel)	"	<u>971.89</u>	Kr. 29454.69
2. Alderstillæg:			
a) Kgl. ansatte Lærere.	Kr.	2435.94	
b) Klasselærere	"	<u>200.00</u>	" 2635.94
3. a) Bibliotheket			
	Kr.	8.80	
b) Fysikalske og natur-			
historiske Samlinger ..	"	47.67	
c) Andre Læremidler ..	"	<u>121.26</u>	" 177.73
4. a) Legater og Fripladse			
	Kr.	1416.00	
b) Moderation for Brødre	"	<u>747.00</u>	" 2163.00
5. Lys- og Brænde			
	"		835.77
6. Tryknings- og Avertissementsudgifter			
Program, Skrivematerialier	"		279.85
7. Blandede- og tilfældige Udgifter			
	"		229.59
8. Beholdning:			
a) Restancer	Kr.	321.00	
b) Kontant	"	<u>1734.94</u>	" 2055.94
			<u>Kr. 37832.51</u>

Fripladse.

Hertil har i Skoleaaret været anvendt Kr. 1200, hvoraf de Rønnebergske Legater har tilskudt Kr. 648, det Offentlige Resten.

De Rønnebergske Legater uddeles alene til de Elever, som høre hjemme i Byen, og bestyres af For-

standerskabet. Dette har tildelt følgende Elever Fripladse:

1. Marius Ibenfeldt	3 G.	$\frac{1}{1}$	Friplads	Kr. 144
2. Genius Hatlemark	3	$-\frac{1}{2}$	—	” 72
3. Olaf Røe	3	$-\frac{1}{2}$	—	” 72
4. Hermann Fjelde	1	$-\frac{1}{1}$	—	” 120
5. Hilmar Behrentz	5 M.	$\frac{1}{1}$	—	” 48
6. Thor Hovland	4	$-\frac{1}{2}$	—	” 48
7. P. Torbjørnsen	4	$-\frac{1}{1}$	—	” 96
8. Niels Barth	2	$-\frac{2}{3}$	—	” 48
				Kr. 648

De af det Offentlige bestemte Stipendier, til Beløb Kr. 552, uddeles af Departementet. Til dette konkurrere alle Skolens Elever, enten de ere fra Landet eller fra Byen. Følgende har faaet Fripladse:

1. Hans Lie	3 G.	$\frac{1}{1}$	Friplads	Kr. 144
2. Ingebrigt Fjertoft	1	$-\frac{1}{1}$	—	” 120
3. Jens Berentsen	6 M.	$\frac{1}{2}$	—	” 48
4. Hans Rasmusen	6	$-\frac{1}{1}$	—	” 96
5. Anton Lere	5	$-\frac{1}{1}$	—	” 96
6. Karl Walderhoug	4	$-\frac{1}{2}$	—	” 48
				Kr. 552,

deraf to fra Landet, Resten fra Byen. *

*) Som Præmier af Apotheker Øvres Legat uddeltes: Kreitzer, Langt. mod Øst, Reiseskildringer fra China, Indien, Japan, der tilfaldt Jens Bull, Elev af 2 G. og Hellwad, Jorden og dens Beboere, der tilfaldt Tore Engesæt, Elev af 6 M.

Indre Organisation.

Den ved Adjunkt Klausens Forflyttelse til Drammen ledige Adjunktpost blev 29de Aug. 1883 besat med Klasselærer ved Skeens Skole Paul Sollie.

Paul Sollie, Adjunkt, født 1852. Dimitteret fra Gjertsens Skole blev han Student 1870 med Karakteren Laudabilis, tog næste Aar Ex. philosophicum med Prae- caeteris, sproglig-historisk Lærerexamen 1881 med Laudabilis. Høsten 1875 opholdt han sig i Tydskland, Høsten 1880 i Paris, vikarierede i Skoleaaret 1874—75 ved Tonsbergs kommunale Middelskole, blev i September 1876 ansat ved Hortens kommunale Middelskole, i September 1881 Klasselærer ved Skiens offentlige Almenskole og 29de August udnævnt til Adjunkt ved Aalesunds Skole, hvilket Embede han tiltraadte i Jan. 1884.

Da imidlertid Hr. Sollie var Kandidat i de nyere Sprog, medens der for Øieblikket tiltrængtes en Lærer i Latin og Historie fik han Udsættelse til Januar 1884 med at tiltræde sin Post. Da Adjunkt Mohn $\frac{1}{2}$ 1884 naadigst udnævntes til Adjunkt ved Bergens Skole, overtog Sollie hans Fag, væsentlig de nyere Sprog, medens Adjunktposten efter Klausen fremdeles blev staaende ledig, indtil den $\frac{29}{3}$ blev besat med Cand. mag. Bassø. Da imidlertid heller ikke denne kunde tiltræde sin Post før det nye Skoleaars Begyndelse, maatte Timerne bestrides paa samme Maade som tidligere, idet Stud. B. Hansen læste Latin i 4de og 5te Kl., Resten fordeltes mellem Rektor, Overlærer Landmark og Adjunkt Hartmann. 15de Mai frattraadte Hansen sin Post forat exercere. Istedetfor Klasselærer Blichfeldt som maatte tage Afsked paa Grund af Sygdom, udnævnte Departementet til Klasselærer Sem. S. Muri fra 15de August. Da denne ikke kunde komme før 15de Nov. vikarierede Polytekniker Walter i hans Sted.

Seminarist Sivert Muri, født i Indvikens Præstegjeld i Nordfjord 11te Marts 1850 af Forældrene Gaardbruger Peder Isaksen Muri og Hustru Sigrid Jensdatter. I 1867 dimitteredes han fra Voldens Lærerskole med Hovedkarakteren meget godt, og var der-aa i $2\frac{1}{2}$

Aar Almuskolærer. Fra 1870 til 1872 var han Elev ved Stordøens seminarium, og efter at være dimitteret derfra med Hovedkarakteren meget duelig 1ste Grad, fortsatte han som Almuskolelærer indtil 1874, da han blev ansat som Lærer ved Ringerikes Middelskole. I denne Stilling forblev han indtil forrige Aar, da han fik Ansættelse som Klasselærer her ved Skolen.

I April Maaned havde Overlærer Bugge 14de Dages Permission for at overvære sin Faders Begravelse; hans Timer bestredes af Rektor og et Par af de øvrige Lærere. I Mai maatte Adj. Dahl faa 3 Ugers Permission paa Grund af Sygdom og fra 1ste Juni til det nye Skoleaar af samme Grund. Da det er forbunden med store Vanskeligheder at faa Vikarer her, har Rektor havt ondt for at faa bestredet Timerne paa en ordentlig Maade, hvorfor baade han selv og flere af Lærerne har maattet læse alle ledige Timer paa Skolen. Der er imidlertid Haab om, at der heri vil indtræde en Forandring fra næste Skoleaar.

I August Maaned tiltraadte den nye Lærer, i Sang, Organist Heiberg sin Post ved Skolen.

Elevernes Antal har udgjort i 1883—1884.

	1ste Kvart.	2det Kvart.	3die Kvart.	4de Kvart.
3 Gymn.	11	11	11	11
2 do.	3	3	3	3
1 do.	11	11	11	11
6 M. L.	10	10	10	9
6 M. E.	9	9	9	9
5 M. L.	7	7	7	7
5 M. E.	16	15	15	14
4 M. L.	6	6	6	6
4 M. E.	20	20	20	19
3 M.	16	17	16	15
2 M.	10	10	10	11
1 M.	13	13	13	12
Forber.	132	132	131	127
	17	18	18	19
Tilsammen	149	150	149	146

Af Eleverne var 30 udenbyes. Resten fra Aalesund. Ved Skoleaarets Begyndelse og i Aarets Løb indkom 30 Elever.

Antallet af Timer har i de forskjellige Fag udgjort i 1883—1884.

	3 G.	2 G.	1 G.	6 M.	5 M.	4 M.	3 M.	2 M.	1 M.	Sum.
1. Religion	2	2	2	2	2	2	2	3	3	20 Timer.
2. Norsk	4	4	4	3	3	3	5	5	11	42 —
3. Latin	10	6	3	6	7	7				46 —
4. Græsk	7	7	7							21 —
5. Engelsk				5	6	6				17 —
6. Fransk	2	2	2	2	3					11 —
7. Tydsk				3	3	4	5	6		21 —
8. Mathematik	3	3	3	6	6	5	5	4	6	41 —
9. Historie	2	3	3	3	2	3	3	3	3	25 —
10. Geografi				1	1	3	3	3	3	14 —
11. Fysik				2	1					3 —
12. Naturhistorie				1	1	2	2	2		8 —
13. Skrivning				E 1	-1	1	3	2	4	12 —
14. Tegning				E 1	E 1	1	2	2		7 —
Sum	30	30	30	30-30	30-30	30-30	30	30	30	288 Timer.

Fagfordeling mellem Lærerne:

1. Rektor Voss:

Græsk	3	Gymnasialkl.	7	Timer.
—	1	—	7	”
Latin	3	—	2	”
—	2 & 1	—	3	”
			—————	19 Timer.

2. Overlærer Bugge:

Norsk	3	Gymnasialkl.	4	Timer.
—	1	—	4	”
Tydsck	6	—	3	”
—	5	—	3	”
Norsk	5	—	3	”
—	4	—	3	”
			—————	20 Timer.

3. Overlærer Landmark:

Latin	3	Gymnasialkl.	8	Timer.
—	6	Middelkl.	7	”
Norsk	2	Gymnasialkl.	4	”
—	7	Middelkl.	3	”
			—————	22 Timer.

4. Adjunkt Dahl:

Religion	3—1	Gymnasialkl.	6	Timer.
—	6 & 5	Middelkl.	4	”
Historie	6—3	—	11	”
—	1	Gymnasialkl.	1	”
Geografi	6 & 5	Middelkl.	2	”
			—————	24 Timer.

5. Adjunkt Mohn:

Fransk	3—1	Gymnasialkl.	6	Timer.
—	6 & 5	Middelkl.	5	”
Engelsk	5 & 6	—	11	”
Historie	3	—	2	”
			—————	24 Timer.

Transport 109 Timer.

6. Adjunkt Hartmann:

Græsk	2	Gymnasialkl.	7	Timer.
Latin	2	—	6	”
Historie	2	—	3	”
—	1	—	2	”
Engelsk	4	Middelkl.	6	”
				24 Timer.

7. Adjunkt Kolderup:

Mathem.	3—1	Gymnasialkl.	9	Timer.
—	5	Middelkl.	6	”
—	4	—	5	”
Fysik	6 & 5	—	3	”
				23 Timer.

8. Ledig Adjunktpost:

Latin	1	Gymnasialkl.	6	Timer.
—	5	Middelkl.	7	”
—	4	—	7	”
Tydsk	4	—	4	”
				24 Timer.

9. Klasselærer Mehn:

Religion	4—1	Middelkl.	10	Timer.
Geografi	4 & 3	—	6	”
Tydsk	3	—	5	”
Norsk	3	—	5	”
				26 Timer.

10. Klasselærer Brun:

Naturh.	6—2	Middelkl.	8	Timer.
Tegning	6—2	—	7	”
Mathem.	6	—	6	”
Regning	3	—	5	”
				26 Timer.

Transport 179 Timer.

11. Klasselærer Olsen:

Norsk	2	Middelkl.	5	Timer.
—	1	—	11	”
Tydsck	2	—	6	”
Historie	2	—	3	”
—	1	—	3	”
			—————	28 Timer.

12. Klasselærer Muri:

Skrivn.	6—1	Middelkl.	12	Timer.
Regning	2	—	4	”
—	1	—	6	”
Geografi	2	—	3	”
—	1	—	3	”
			—————	28 Timer.

Tilsammen 288 Timer.

I Gymnastik har Eleverne været delt i 4 Partier, fra 11—12, de to nederste Klasser har gymnasticeret 2 Gange i Ugen fra 10—11. I Sang 3 Partier, hvert 2 Gange ugentlig fra 4—5. Desuden 2 Gange ug. Instrumentalmusik fra 5—6.

Religion.

3die Gymnasialkl.: Johannes Evangelium i Grundspro- læst ud fra Kap. 7 og dernæst repeteret. Nis- sens Kirkehistorie repeteret.

2den Gymnasialkl.: De 5 første Kapp. af Joh. Evang. i Grundsproget. Nissens Kirkehistorie læst ud fra Side 88 og repeteret.

1ste Gymnasialkl.: Nissens Kirkehistorie til Side 88 læst og repeteret.

- 6te Middelkl.: Pontoppidans Forklaring læst ud fra den 3die Part; dernæst repeteret hele Forklaringen. Bibelhistorien (Vogts for Borger og høiere Almueskoler) repeteret.
- 5te Middelkl.: Pontoppidans Forklaring, fra 2den Artikel til 3die Part. Af Bibelhistorien (Vogts for Borger og høiere Almueskoler) læst ud det Nye Testamente fra Side 124.
- 4de Middelkl.: Pontoppidans Forklaring fra Begyndelsen til 2den Artikel. Af Vogts Bibelhistorie for Borger og høiere Almueskoler fra Side 70 til Side 124.
- 3die Middelkl.: Katekismen læst ud. Pontoppidans Forklaring fra Begyndelsen til 2den Tavle. Af Vogts Bibelhistorie for Borger og høiere Almueskoler læst fra Begyndelsen til Side 54. Salmer af Landstads Salmebog.
- 2den Middelkl.: Katekismus: fra Begyndelsen til 12te Afsnit af „Sententser af Guds Ord.“ Af Vogts mindre Bibelhistorie „det nye Testamente.“ Salmer af Landstads Salmebog.
- 1ste Middelkl.: Læst de fem Parter af Luthers Katekismus. Af Vogts mindre Bibelhistorie „det gamle Testamente.“ Salmer af Landstads Salmebog.

Norsk med Oldnorsk.

- 3die Gymnasialkl.: Statarisk Literaturlæsning efter Eriksens Lysebog II: Den nyere norske Literatur. Eriksens Literaturhistorie fra Oehlen-schlæger; dernæst repeteret Bogen.

Stile: 1. Hvorledes bliver Nød og farefulde Begivenheder ofte en Velgjerning for et Folk? 2. Man kan, hvad man vil. 3. Hvad befordrede Kristendommens Udbredelse i de første Aarhun-

dreder? 4. Om Dødsstraffen. 5. Hvad er det, som gjør Island saa mærkeligt? 6. Hvorfor er Arbejde en Velsignelse? 7. At udvikle Alexander den Stores verdenshistoriske Betydning. 8. Hvilke Fristelser kan Fattigdommen medføre? 9. Hvilke Vanskeligheder stillede sig iveien for Gjennemførelsen af Harald Haarfagers Værk? 10. De væsentligste Indretninger, ved hvilke en civiliseret Nation skiller sig fra de Folkeslag, der lever i Naturtilstanden. 11. Hvad kræves til sand Dannelse? eller: Den Tanke: „Gud ser dig“ er en advarende og trøstende Tanke. 12. Hvad har Stolthed og Forfængelighed tilfælles, og hvori skiller de sig fra hinanden? Forskjellen belyses ved Exempler. 13. *Ars longa, vita brevis*. Ved Tentamen: 14. Hvad forståes ved Bagtalelse, fra hvilke Kilder har den sit Udspring og hvorledes kan vi ved den skade Andre? 15. At fremstille Aarsagerne til Norges politiske og materielle Tilbagegang i det 14de og 15de Aarhundrede.

Ved Siden heraf er flere Stilthemata af Læreren blevne disponerede for Eleven, og Dispositionerne derpaa dikterede disse.

Oldnorsk. Nygaards Læsebog. Egils Saga fra Cap. 12. 5 Blade af den yngre Edda. Rigmødet i Bergen. Repet. af det hele Pensum. — Rept. af Grammatiken.

2den Gymnasialkl.: Literaturlæsning efter Eriksens og Lassens Læsebøger. „Den nyere norske Literatur“ efter Eriksens Literaturhistorie gennemgaaet, navnlig dvælet ved Wergeland og Welhaven.

Stile: 1. Aarsagerne til Europas Overlegenhed over de andre Verdensdele. 2. Middelhavet i dets verdenshistoriske Betydning. 3.

Selvvalgt Opgave. 4. Hvad og hvorledes bor den studerende Yngling lære i sine Skoledage. 5. Skolen og Livet. 6. *Ars longa, vita brevis*. 7. Tankegangen i Wergelands Digt „Mig selv“ sat i Forbindelse med visse Eiendommeligheder hos denne Digter i det hele. 8. Sammenligning mellem Wergeland og Welhaven. 9. Norges Naturforhold i deres Betydning for Norges Historie. 10. Selvvalgt. 11. Do. 12. Papirets Betydning før og nu. 13. Oversigt over den nationale Retning i den nyere norske Literatur. 14. Er der nogen Sandhed i det Ord: En Gang er ingen Gang?

Oldnorsk. Læst og repeteret af Nygaards Udvalg, Stykket „Kveldulv og hans Sønner“ og læst nogle Kap. af Stykket „Sigmund Brestesons Saga.“ Det vigtigste af Fornikæren efter Nygaard.

1ste Gymnasialkl.: Literaturlæsning væs. efter Lassens og Eriksens Læsebøger. Af større Stykker: Hærmændene paa Helgeland (Lassens Læsebog), Jakob von Tyboe.

Eriksens Literaturhistorie til og med Holberg, læst og repet. — I første Halvaar flere Gange frit mundtligt Foredrag: mest selvvalgte Emner, af fortællende eller ræsonnerende Art.

Borgens Veiledning til og med Troper og Figurer, med skriftlige Øvelser for flere Lektioners Vedkommende.

Øvelser i at læse Svensk (Lassens Læsebog).

Stile: 1. En Udsigt. 2. Tanker om Sømandslivet. 3. Fordelene ved en Fodtur. 4. Mit Reiseselskab. 5. En kort Fremstilling af Sagaens Historie og Eiendommelighed. 6. Gymnastikkens Nytte. 7. Skildring af et ved Kriegen ødelagt Land. 8. Historieskrivningens Hi-

storie i Danmark indtil Holberg. 9. Fortidens Vaaben, sammenlignede med de nyere Tiders. 10. Hvilke er den norske Bondes fornemste Næringsveie? 11. Indholdet af 1ste Akt af Jakob von Tyboe. 12. Kortfattet Fremstilling af Holbergs Liv. 13. Nyttens af at kunne fremmede Sprog. 14. Hvorfor er Krig et stort Onde? En Elev: Er Krigen blot et Onde? 15. 17de Mai i Aalesund 1884.

Norsk.

- 6te Middelkl.: Udvalgte Stykker af Lassens Læsebog og tildels Eriksens og Paulsens III med det vigtigste af Literaturhistorien, det nødvendigeste om Digtarterne, om Troper og Figurer samt Verslære. Følgende Stile er skrevne i Aarets Løb. 1. Selvvalgt Opgave. 2. Oversættelse fra Latin (eller Tysk). 3. Om Havet og dets Betydning for Norge. 4. Haakon Jarl, hans Karakter og Skjebne. 5. Sammenligning mellem Norges og Danmarks naturlige Beskaffenhed. 6. En Naturskildring. 7. En Tale. 8. Kort Gjengivelse af Indholdet i Welhavens Digt Eivind Bolt. 9. Kort Udsigt over Holbergs Liv og Virksomhed. 10. Lidt om Norges Klima og Veiret i Aalesund. 11. Wessel og „Kjærlighed uden Strømper.“ 12. Norges Naturforhold og de deraf flydende Næringsveie. 13. Kort Sammenligning mellem de tre sydeuropæiske Halvøer. 14. En Stormnat. 18. Selvvalgt. 16. Lidt om Husdyr og deres Betydning for os (ved Tentamen).
- 5te Middelkl.: Literaturlæsning og Øvelser i Læsning (heri tildels Lektier) efter Eriksens og Paulsens Læsebog III. Ved Siden heraf Literaturprøver forelæste efter W. Horns Læsebog. Be-

gyndt paa Literaturhistorien, hvorved Moslings „Holdepunkter“ er lagte til Grund. Om enkelte Forfattere (Holberg, Ewald) læst op for Eleverne efter Eriksens Literaturhistorie; om Holberg desuden efter M. Hammerichs Oplysninger; om Versemaal, billedligt Udtryk m. m.

Et Par Gange Øvelse i frit mundtligt Foredrag (ex tempore og efter Forberedelse — efter Vink af Læreren): Gjengivelse af et Digts Indhold.

Grammatik: Hofgaards større, til og med Verberne. Øvelse i Analyse.

Stile, i Regelen 1 hveranden Uge. Særskilte Øvelser i Orthografi.

4de Middelkl.: Eriksens og Paulsens Læsebog III. Tildels Lektier i Læsning. Enkelte Digte udenad. Et Par Gange Smaaøvelser i frit mundtligt Foredrag: Gjengiv. af et Digts Indhold.

Grammatik, Hofgaards større, til og med Verberne, Analyse efter Læsebogen og efter Løkkes Exempelsamling.

Skriftlige Arbejder. Diktat og Smaastile. Interpunktionen desuden indøvet gennem Løkkes Exempelsamling.

3die Middelkl.: Læseøvelser med Benyttelse af Eriksens og Paulsens Læsebog (3die Del). Formlæren og det vigtigste af Sætningslæren efter Hofgaard. Fremsigelse af udenadlæste Digte. Analyse. Diktat en Gang ugentlig. Afskrift efter Bogen 2 Gange ugentlig.

2den Middelkl.: Læseøvelser (Eriksens og Paulsens Læsebogs 2den Del). Analyse, Formlæren efter Hofgaards lille Grammatik. Mundtlig Gjengivelse af det læste; lette Digte og prosaiske Smaastykker lærte udenad. To ugentlige Diktater. Afskrivning efter Bog.

1ste Middelkl.: Læsning med Øvelse i at gjengive Vers og Smaastykker lærte og fremsagte (Æriksens og Paulsens Læsebogs 2den Del). Grammatik (mundtl.) Hovedtaledelene, den enkelte Sætning. I andet Halvaar Formlære med Hofgaards lille Grammatik som Støtte. Skriftlige Øvelser: Diktat, Afskrivning efter Bog.

Latin.

3die Gymnasialkl.: Af Horats's Oder 1ste og 2den Bog læst et Udvalg af 920 Vers. Af Horats's Epistler 1ste Bog, 1—10. Virgils Æneide 1ste og 4de Bog. Tacitus's Agricola, Ciceros Lælius. Derefter Repetition af Artiumspensumet (undt. hvad der var læst i 1ste Klasse). Thomsens Antikviteter. Literaturhistoriske Oplysninger om de læste Forfattere. Repeteret de vigtigste Afsnit af Grammatikken. En og to Oversættelser om Ugen efter Henrichsens Opgaver. I den senere Tid oftere extemporeret mundtlig.

2den Gymnasialkl.: Sidste Halvdel af Ciceros 3die Tale mod Catilina, Taler for Archias, Livius 21de Bog, Virgils Æneide 1ste Bog og af 4de til Vers 392 læst og repeteret. Af Schreiners Grammatik udvalgte Afsnit gennemgaaet. I første Halvjaar Stil eller Oversættelse, i andet en Oversættelse ugentlig, dels hjemme, dels paa Skolen, efter Henrichsens Samling. Oversat ex tempore ca. 70 Capitler af Sallusts Jugurtha.

1ste Gymnasialkl.: Sallusts Catilina. Voss's og Richters Udvalg af Ovid 1260 Vers. Cicero's Taler: pro Archia poeta og de imp. Gn. Pomp. læste og repeterede. Ciceros 2den og 4de Tale mod Catilina samt 8 Kap. af Cato-major. Schreiners Grammatik fra § 313—428. Dorphs Mythologi.

I Stil ugentlig, dels hjemme, dels paa Skolen, efter Johansens Stiløvelser.

6te Middelkl.: Af Voss's Udvalg af latinske Forfattere er læst og repeteret Phædri Fabler, Ciceros 1ste og 3die Tale mod Katilina, Cæsar de bello gallico 1ste Bog. Af Grammatikken repeteret det vigtigste af Formulæren samt gennemgaaet det nødvendigeste af Syntaksen. En og to Stile om Ugen. Offtere Stykker af Forfatterne lærte udenad.

5te Middelkl.: Andersen's Læsebog Pag. 42—56 med de tilhørende Afsnit af Schreiners Grammatik læst og repeteret; udvalgte Sætninger af de norske Stykker oversatte skriftlig og mundtlig. Voss's Udvalg: Feltherrerne af Cornelius Nepos indtagen Epaminondas læst og repeteret. Af Schreiners Grammatik desuden repeteret Formulæren, det vigtigste af Kasuslæren og andre Dele af Syntaxen ved Henvisninger. En Hjemmestil samt paa Skolen afvekslende en Stil og mundtlig Extemporaloversættelse ugentlig efter Johansens Stiløvelser.

4de Middelkl.: Andersen's Læsebog til Pag. 42. De norske Stykker er oversatte til Latin skriftlig og mundtlig. Af Schreiners Grammatik det vigtigste af Formulæren indtil § 161; enkelte vigtigste syntaktiske Regler ved Henvisninger.

Tydsck.

6te Middelkl.: Pauss's og Lassens Læsebog: 22 Blade, hvoraf ca. 15 repeterede. Extempore desuden 10—11 Blade Prosa og ca. 2 Blade Poesi:

Udvidelse af Grammatiklæsningen af Lokkes større Grammatik.

Repetition, Stil, mundtlig og skriftlig (Knudsens Stiløvelser).

5te Middelkl.: 18—19 Blade efter samme Læsebog, læst og repet. Ved Siden heraf nogen kurso-risk Læsning.

Grammatik: Syntaxen efter Løkkes mindre Gram. indtil Infin., læst og repet. Formlæren repeteret efter samme Gram. til og med de stærke Verber. 1 Stil ugentlig (Knudsens Stiløvelser).

4de Middelkl.: Knudsens Læsebog S. 140—195.

Repeteret Formlæren, enkelte Afsnit flere Gange, efter Løkkes mindre Grammatik. 1 Stil hver Uge. Stilene lærte udenad. Oversættelse fra norsk til tydsk efter Knudsens Stiløvelser.

3die Middelkl.: Knudsens Elementærbog, — fra „Pronomenerne“ til „Die drei Meisterstücke.“ Formlæren efter Løkkes mindre Grammatik. Stil en Gang ugentlig. Afskrift efter Bog 2 Gange ugentlig.

2den Middelkl.: Tydsk Læsebog for Begyndere af Lassen: Repeteret det meste af det i forrige Skoleaar gennemgaaede, læst videre med Undtagelse af de Par sidste Øvelsesstykker samt egne og uegte sammensatte Verber (Side 57) indtil Side 72 med Benyttelse af Løkkes mindre tydske Grammatik i sidste Halvaar. Afskrift efter Bog, i sidste Halvaarskrift. Oversættelse fra Norsk til Tydsk en Gang ugentlig.

1ste Middelkl.: Tydsk Læsebog for Begyndere af Lassen: Fra Begyndelsen til Ajektivet (Side 34). 3 Timer ugentlig. Afskrift efter Bog.

Fransk.

- 3die Gymnasialkl.: Af Knudsens og Wallems Læse-
bog II 135 Sider, tildels extempore. Læst
Knudsens Grammatik, 2den Udgave.
- 2den Gymnasialkl.: Af Knudsens og Wallems Læse-
bog II ca. 100 Sider. Syntaxen efter 2den Ud-
gave af Knudsens Grammatik.
- 1ste Gymnasialkl.: Af Knudsens og Wallems Læsebog
I læst og repeteret fra Pag. 60 ud Bogen, af
samme Læsebogs 2den Del læst de 13 første
Sider. Syntaxen efter Knudsens Grammatik,
2den Udgave.
- 6te Middelkl.: Knudsens og Wallems Læsebog I.
Pag. 28—60, repeteret fra Side 23—60, Form-
læren efter Knudsens Grammatik.
- 5te Middelkl.: Knudsens og Wallems Læsebog I læst
og repeteret fra Begyndelsen til Pag. 26 (incl.).
Det væsentlige af Formlæren efter Knudsens
Grammatik.

Historie.

- 3die Gymnasialkl.: Repeteret Thrieges Oldtidens Hi-
storie, Erichsens Nordens, Daaes Englands
Historie.
- 2den Gymnasialkl.: Efter Thrieges mindre Lærebog
Keisertiden og Erichsens Nordens Historie læst
og repeteret.
- 1ste Gymnasialkl.: Efter Thrieges mindre Lærebog
læst og repeteret til Roms Historie.
Erichsens Nordenshistorie indtil Karl X Gu-
stav bestiger Sveriges Trone.
- 6te Middelkl.: Læst ud og repeteret Nissens Verdens-
historie og Erichsens Nordenshistorie.
- 5te Middelkl.: Nissens Verdenshistorie fra Trediveaars-

- krigen til Opfindelser i den nyere Tid læst og repeteret.
- 4de Middelkl.:** Nissens Verdenshistorie fra Pavedømmet til Trediveaarskrigen. Af Erichsens Nordenshistorie Norges og Sveriges Historie før Kalmarunionen.
- 3die Middelkl.:** Nissens Verdenshistorie fra Roms Anlæg til Pavedømmet.
- 2den Middelkl.:** Schjoths Verdenshistorie fra Begyndelsen til Romerne (Side 57). Repeteret Norges Historie.
- 1ste Middelkl.:** Norges Historie. Fra Begyndelsen og ud, læst og repeteret (med Forbigaaelse af Gudelæren og Grundloven).

Engelsk.

- 2den Gymnasialkl.:** Løkkes Læsebog for Begyndere ud og af den mindre Grammatik Formlæren læst og repeteret.
- 6te Middelkl.:** Løkkes Læsebog for Mellemklasserne fra Side 49 ud Bogen, ca. 20 Sider oversprungne. Løkkes Grammatik læst ud og repeteret. Udvalgte Synonymer efter Løkke og Knudsens Stiløvelser. I Regelen 1 Hjemmestil og 1 Skolestil hver Uge. Oversættelse paa Skolen fra Norsk til Engelsk af de usammenhængende Stykker til Indøvelse af Syntaxen i Løkke og Knudsens Stiløvelser.
- 5te Middelkl.:** Løkkes Læsebog for Begyndere fra S. 72 ud Bogen læst og repeteret. Af Løkkes Læsebog for Mellemklasserne er læst og repeteret 50 Sider. Af Løkkes Grammatik repeteret Formlæren, af Syntaxen læst og repeteret til § 180. 1 Hjemmestil og 1 Extemporalstil hver Uge.

4de Middelkl.: Løkkes Læsebog for Begyndere fra Begyndelsen til Pag. 86 læst og repeteret. Af Løkkes Grammatik det vigtigste af Formlæren læst og repeteret. I 1ste Halvaar Afskrift og Diktat, i 2det Halvaar afvekslende med Stile, 1 hjemme og 1 paa Skolen ugentlig, efter Løkkes Stilovelser.

Græsk.

3die Gymnasialkl.: I 4 Timer ug. læst af Homers Odysse 1, 2, 3, 5, 6, 7 Bog; i 2 Timer Xenophons Anab. 3die Bog; i 1 Time repeteret Grammatiken. Til Ex. art. lægges op foruden det nævnte Xen. Anab. 2den Bog, Platons Apologi, Herodot Berghs Udvalg ca. 140 Cap.; desuden er læst Christensens Antikviteter og Literaturhistorie efter Diktat.

2den Gymnasialkl.: Af Xenophons Cyropædi og Anabasis efter Schenkls Krestomathi Pag. 1—35, 49—57, 78—84, 105—136 og af Herodot efter Berghs Udvalg f. Pag. 1—16, 77—93, 100—101 læst og repeteret. Efter Curtius's Grammatik Formlæren repeteret og af Syntaxen det meste af Cap. 21 læst og repeteret. Dorphs mindre Mythologi.

1ste Gymnasialkl.: Schenkls Læsebog til de sammenhængende Stykker; de fleste norske Exempler oversat dels mundtlig, dels skriftlig til Græsk. Af Curtius's Grammatik er Formlæren læst og repeteret. Dorphs mindre Mythologi.

Geografi.

6te Middelkl.: Geelmydens mindre Geografi læst ud fra Asien og repeteret. Gjennemgaaet Indled-

ningen til Geografien og repeteret Norge, Sverige og Danmark efter Geelmuydens Lærebog for Middelskolen.

- 5te Middelkl.: Geelmuydens mindre Geografi læst og repeteret fra England til Asien.
- 4de Middelkl.: Norge, Sverige og Danmark læst og repeteret efter „Geelmuydens Geografi for Middelskolen.“ Det vigtigste af Indledningen gennemgaaet.
- 3die Middelkl. Af „Geelmuydens Geografi for Begyndere“ læst og repeteret fra Tydskland til Amerika.
- 2den Middelkl.: Skandinavien efter Ludy. Horns Geografi for Middelskolen.
- 1ste Middelkl.: Læst „Grundtræk af Jordbeskrivelse for Begyndere af H. Siewers.

Mathematik og Regning.

- 3die Gymnasialkl.: 3 Timer: Guldbergs Stereometri indtil sfærisk Geometri læst og repeteret. Guldbergs plane Trigonometri repeteret. Forbigaaet de med * mærkede Nummere. O. J. Brochs Lærebog i Arithmetik repeteret. Øvelser i Opgavers Løsning, dels hjemme, dels paa Skolen.
- 2den Gymnasialkl.: 3 Timer: Guldbergs plane Trigonometri læst og repeteret. O. J. Brochs Arithmetik fra § 80 til Enden læst og repeteret. Øvelser fornemmelig paa Skolen i Opgavers Løsning.
- 1ste Gymnasialkl.: 3 Timer: O. J. Brochs Arithmetik til § 76 læst og repeteret.
- 6te Middelkl.: 6 Timer: Bonnevis Geometri fra 6te Bog til Enden. Lærebogen repeteret. En Del af Lærebogens Opgaver gennemgaaede. Øvelse i Løsning af Konstruktions og Beregningsop-

gaver efter Muntke-Kaas og Getz. Opgavesamlinger, dels paa Skolen, dels som Hjemmearbeide. Bonnevis Arithmetik fra Logarithmer til Enden. Lærebogen repeteret. — Opgaver, dels efter Lærebogen, dels efter C. M. Guldbergs Exempelsamling — udførte paa Skolen og som Hjemmearbeide. Voss og Slangs Regnebog, 4de Hefte fra Terminers Reduktion til Enden. Bogen repeteret. „Blandede Opgaver“, løste efter Eckhoff's Exempelsamling i Arithmetik og Algebra. Alle de af Departementet hidtil givne Examensopgaver gennemgaaede og løste. Regelmæssig hver anden Uge som Hjemmearbeide Geometriopgaver- og Arithmetikopgaven, hvormed Opgaver i praktisk Regning.

5te Middelkl.: 6 Timer: Bonnevis Geometri fra 2den Bog til Polygonberegning tilligemed samtlige Opgaver læst og repeteret. Konstruktion paa Skolen af de i Lærebogen forekommende Opgaver, samt Øvelse i Løsning af andre Konstruktionsopgaver. — Bonnevis Arithmetik fra 2den Bog til 4de Bog læst og repeteret. Hjemmeopgaver hver Uge, saavel som hyppige Extemporalopgaver. Voss og Slangs Regnebog 4de Hefte indtil Delingsregning.

4de Middelkl.: 5 Timer: Bonnevis Geometri til 2den Bog tilligemed Opgaverne læst og repeteret. Konstruktionsopgaverne udførte paa Skolen. Bonnevis Arithmetik til 2den Bog læst og repeteret. Regnet Opgaver hjemme og paa Skolen, efter den til Bogen henhørende Opgavesamling. Voss og Slangs Regnebog 3die Hefte.

3die Middelkl.: Efter Bonnevis Udmaalingslære gennemgaaet og konstrueret Opgaverne til „Cirkele.“ Undervisningen indrettet som Forberedelse til og Lettelse af Bonnevis Geometri.

Voss og Slangs Regnebog 3die Hefte. Enkelt Reguladetri og de fire Regningsarter i almindelig Brøk — samt lidt om Decimalbrøk — Bogens Opgaver regnede. Regelmæssigt Opgaver som Hjemmearbejde. — Oftere Regning paa Skolen. — En Gang ugentlig Øvelse i Hovedregning.

2den Middelkl.: De fire regningsarter i benævnte Tal med Decimalbrøk (Voss og Slangs Regnebog 2den Del).

1ste Middelkl.: De fire Regningsarter i ubenævnte og benævnte Tal med Decimalbrøk (Voss & Slangs Regnebog 1ste og 2den Del).

Naturlære og Naturhistorie.

6te Middelkl.: Repetition af Sorensens Naturhistorie. Sorensens Botanik. Plantesystemet dikteret og læst efter Arbo's Plantelære. Sorensens Flora er benyttet. Reuschs Mineralogi med dikterede Tillæg, læst og repeteret med Forevisning af Skolens Mineraliesamling. — Nogle Foredrag i Geologi.

Getz's Lærebog i Fysik fra § 58 til Enden. Repetition af Lærebogen. — Gjennemgaaet enkelte Afsnit af den matematiske Geografi.

5te Middelkl.: Sorensens Naturhistorie til Fuglene, med en noiagtigere Gjennemgaaelse af Memmeskets Bygning — læst og repeteret. Sorensens Botanik læst og repeteret med Forbigaaelse af Planternes indre Bygning og Liv. Linnées Plantesystem efter Arbo's Plantelære. Sorensens Flora er benyttet. Forevisning af pressede Planter, samt nogen Bestemmelse af levende Planter.

Getz's Lærebog i Fysik til § 48 læst og repeteret.

- 4de Middelkl.: Sorensens Botanik til Stenfrugtfamilien med Forbigaaelse af Planternes indre Bygning og Liv. Linnées System efter Arbo's Plante-lære, Bestemmelse af levende Planter. Sorensens Naturhistorie til Leddyr med en noiagtigere Gjennemgaaelse af Menneskets Bygning.
- 3die Middelkl.: Sorensens Naturhistorie fra Leddyr og ud Bogen, læst og repeteret.
- 2den Middelkl.: Læst og repeteret fra Hvirveldyrene til Leddyr efter Sorensens Naturhistorie.

Tegning.

- 6te Middelkl.: a. Frihaandstegning: Fortsat Øvelse i krumliniede Figurer — fortsat Skygning efter Forlæggerblade — dels med Papirstub, dels med Farver og Pensel. — Øvelse i Optrækning af krumliniede Ornamentter med Tusch og Pen.
- b. Konstruktions-tegning: Gjennemgaaelse af Elementerne i den descriptive Geometri. Konstruktion af simple stereometriske Legemer og disses Sættelse til complicerede Figurers Projektion i det horizontale og verticale Plan, skraa det ene Plan, parallel det andet. Tegningerne ialmindelighed udførte paa Bræt, optrukne med Tusch.
- 5te Middelkl.: Mere udviklede Konturtegninger, hvorunder Øvelse i krumme Linier (Spiraler, Ellipser, Hjertelinie) Elementerne af Skyggeke-

ren. Tegning efter Gips med Blyant og Papirstub.

4de Middelkl.: Forsat Øvelse efter de af Departementet udgivne Vægplancher. Skyggelære. Tegning efter Ornamenter i Gips og Forlæggerblade med Blyant og Papirstub. Begyndelsesgrundene i Skidsering efter Naturen.

3die Middelkl.: Frihaandstegning efter Vægplancher. Tegnebogen uden oprudet Kvadratnet.

2den Middelkl.: Lettere Konturtegninger efter de af Departementet udgivne Vægplancher. Tegnebogen forsynet med Kvadratnet.

Skrivning.

I alle Klasser har der været anvendt Skrivebog udgivet efter offentlig Foranstaltning.

6te Middelkl.: Vexelvis Øvelse i Haandskrift, Skjøn-skrift og Skriftlæsning. Gjennemgaaet de gothiske Bogstaver.

5te Middelkl.: Øvelse i Skjøn-skrift og Haandskrift.

4de Middelkl.: Som 5te.

3die Middelkl.: Øvelse i Skjøn-skrift og for en Del ogsaa Haandskrift.

2den Middelkl.: De store og smaa Bogstaver (efter Takt), senere Sammenskrift.

1ste Middelkl.: Bogstavernes Grundtræk, store og smaa Bogstaver (efter Takt), lidt Sammenskrift.

I Forberedelsesklassen

er i Aarets Løb gennemgaaet følgende:

Norsk:

a & b.: Paulsens og Eriksens Læsebog 2den Del og en Del Digte lærte udenad.

Regning.

- a.: De 3 første Regningsarter med ubenævnte Tal. Voss og Slangs Regnebog 1ste Del.
- b.: De 4 Regningsarter samt Hovedregning for begge Partier. Samme Bog.

Skrivning.

- a.: Taktskrivning 1ste Hefte.
- b.: Afskrivning efter Bog og Diktat.

Religion.

- a.: Bibellistorie, det gamle Testamente til Saul.
- b.: Fra Begyndelsen til Jesu Lignelser i det nye Testamente (Vogts mindre for Begyndere).
- a.: Luthers Katekismus.
- b.: De 5 Parter.

Historie.

- a.: Til Haakon Magnusen den Ældre.
- b.: Til Kristian den 6te. Erichsens Lærebog i Fædre-Fædrelandshistorie.

Geografi.

- a.: De 3 nordiske Riger (Skandinavien).
  - b.: ud (Siewers).
-

O p g a v e

over

de Bøger, som i næste Skoleaar 18⁸¹/₈₅ skulle afbenyttes i de forskjellige Fag i de forskjellige Klasser.

- Midd. 1ste Klasse: Norsk Læsebog af Eriksen og Paulsen. 2den Del. — Vogts lille Bibelhistorie; Luthers Katekismus. — Siewers Geografi for Begyndere. Voss og Slangs Regnebog 1ste Hefte. Erichsens Udtog af Norges Historie.
- Midd. 2den og 3die Klasse: Eriksens og Paulsens Læsebog, 2den Del; Hofgaards norske Grammatik. — Lassens tyske Elementær- og Læsebog; Løkkes mindre tyske Grammatik. — Vogts Bibelhistorie for Borgerskoler; Sverdrups Udgave af Pontoppidans Forklaring; Luthers Katekismus; Landstads Salmebog; Det nye Testamente. — Nissens Historie ved Schjøtt. — Horns Geografi. — Sørensens Naturhistorie. — Voss og Slangs Regnebog 2det og 3die Hefte.
- Midd. 4de Klasse: Eriksens og Paulsens Læsebog, 3die Del; Hofgaards Grammatik. — Knudsens tyske Læsebog; Løkkes tyske Grammatik; Grønbergs Lexikon; Knudsens tyske Stilovelser for Middelskolen. — Andersens latinske Læsebog. — Løkkes engelske Elementærbog; Løkkes engelske Grammatik. — Nissens Historie; Eriksens Lærebog i Norges, Sveriges og Danmarks Historie. — Geelmuydens Lærebog i Geografien. — Sørensens Naturhistorie. — Bonneviés Arithmetik og Geografi. — Vogts Bibelhistorie for Borgerskoler; Sverdrups Udgave af Pontoppidans Forklaring; Det nye Testamente. — Voss & Slangs Regnebog, 4de Hefte.
- Midd. 5te og 6te Klasse: Eriksens og Paulsens Læsebog, 3die Del; Hofgaards Gram.; Pauss's og Las-

sens tydske Læsebog; Løkkes tydske Grammatik; Gronbergs Lexikon; Knudsens tydske Stilovelser for Middelskolen. — Løkkes engelske Læsebog; Geelmuydens engelske Ordbog; Larsens dansk-engelske Ordbog; Løkkes engelske Grammatik. — Voss's latinske Læsebog for Middelskolen; Schreiners latinske Grammatik. — Wallem's franske Læsebog; Knudsens franske Grammatik; Nissens Historie; Eriksens Lærebog i Norges, Sveriges og Danmarks Historie for Middelskolen. Geelmuydens Lærebog i Geografien. — Sorensens Naturhistorie. — Bonnevies Arithmetik og Geometri; Brochs Logarithmetabel. — Getzes Fysik. — Vogts Bibellistorie for Mellemlklasserne; Sverdrups Udg. af Pontoppidans Forklaring; Det nye Testamente.

Gymn. 1ste til 3die Kl.: Vogts større Bibellistorie, Aabels Omrids af Troeslæren; Nissens Kirkehistorie; Det nye Testamente paa Græsk; Borgens Veiledning til Udarbeidelse i Modersmaalet; Eriksens Literaturhistorie. — Nygaards oldnorske Læsebog og sammes oldnorske Gram. — Tregders Literaturhistorie. — Curtius's græske Gram. — Schenkls græske Læsebog. — Wallem's og Knudsens franske Læsebog; Knudsens franske Gram. — Thrieges Lærebog i Oldtidens Historie. — Eriksens Lærebog i Nordens Historie. — Brochs Lærebog i Arithmetik; C. Guldbergs i Stereometri og i Trigonometri.

Censorer og Examinatorer ved Middelskolens Afgangsexamen.

A. I det Skriftlige :

- Norsk: Overlærer Bugge og Overlærer Landmark.
Tydsk: Overlærer Bugge og Rektor Voss.
Latin: Overlærer Landmark og Adjunkt Hartmann.
Engelsk: Adjunkterne Sollie og Hartmann.
Mathematik: Klasselærer Brun og Adjunkt Kolderup.
Tegning: do. do.
Skrivning: Rektor Voss og Sem. Muri.

B. I det mundtlige :

- Religion: Cand. Mehn og Pastor Dons.
Norsk: Boghandler Aarflot, Overlærerne Bugge og
Landmark.
Latin: Overlærer Landmark og Adjunkt Hartmann.
Engelsk: Adjunkterne Sollie og Hartmann.
Tydsk: Rektor Voss og Overlærer Bugge.
Fransk: Adjunkt Sollie og Kaptein Blehr.
Historie: Overl. Bugge, Rektor Voss, og Adj. Hartmann.
Geografi: do. do.
Mathematik: Rektor Voss, Adjunkt Kolderup og Klas-
selærer Brun.
Fysik og Naturhistorie: Klasselærer Brun og Farma-
cent Fjellferkom.
-

Til at overvære Examen, som afholdes fra 25de Juni til 15de Juli, indbydes paa Medlæreres og egne Vegne Enhver, som interesserer sig for Skolen.

Aalesund i Juni 1884.

V. Voss.

Skolen begynder igjen den 25de August.
